

Nederlandse Taalunie

Het Nederlands in nieuwe vormen van leren

Brochure en 2 dvd's

Jan T'Sas en Bart van der Leeuw

ru

Nederlandse Taalunie

Het Nederlands in nieuwe vormen van leren

Jan T'Sas en Bart van der Leeuw

ru

Grafisch ontwerp en productie management: bureau H. (www.bureau-h.eu)

Filmmontage: Jef Deschuyffeeler

© 2008 Nederlandse Taalunie

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN/EAN 978-90-70593-14-8

Inhoud

Woord vooraf	5
Dankwoord	7
1. Theoretisch kader	9
2. Schoolportretten	11
3. Kijkwijzer	15
4. Werken met de videofragmenten	17
5. Kansen, bedreigingen, aandachtspunten	39
Verder lezen	44

Woord vooraf

De jongste jaren is er zowel in Nederland als in Vlaanderen heel wat belangstelling gegroeid voor nieuwe vormen van leren. In Nederland spreekt men meestal van 'Het Nieuwe Leren', in Vlaanderen van 'Begeleid Zelfstandig Leren'. Beide gemeenschappen vullen dat nieuwe leren verschillend in, maar in de school- en klaspraktijk zijn er veel overeenkomsten. Ook de gevolgen van nieuwe vormen van leren voor de plaats van het Nederlands binnen het onderwijs zijn in Vlaanderen en Nederland vergelijkbaar.

Deze brochure en twee dvd's zoomen in op de nieuwe vormen van leren en de plaats van het onderwijs Nederlands daarin. Via gerichte filmopnamen in twee Nederlandse en twee Vlaamse scholen, die we bijzonder dankbaar zijn voor hun medewerking, maakt u van dichtbij kennis met de praktijk op dit vlak in het secundair/voortgezet onderwijs. De brochure bevat: (1) een beknopt theoretisch kader; (2) vier beknopte schoolfiches; (3) een kijkwijzer; (4) negentien tot meer inzicht leidende kijkopdrachten bij evenveel geannoteerde filmfragmenten en (5) een overzicht van kansen, bedreigingen en aandachtspunten, verzameld uit de feedback van deskundigen die deelnamen aan drie conferenties waar het beeldmateriaal werd voorgesteld en besproken. De dvd's bevatten:

dvd 1: het complete theoretisch kader, vier meer uitgebreide schoolportretten in woord en in beeld, een begrippenlijst, de totstandkoming van de brochure en dvd's;

dvd 2: negentien filmfragmenten, met extra praktische informatie.

De scholen werden bezocht in het schooljaar 2006-2007. De gebruikte beelden illustreren hoe daar wordt gewerkt. Door de noodzaak tot beperking in een publicatie, kunnen we niet helemaal recht doen aan het vele goede werk dat daar wordt verricht. Omdat nieuwe vormen van leren bovendien nog sterk in ontwikkeling zijn en omdat de scholen nog voortdurend aan verbeteringen werken, vormen de beelden en beschrijvingen een momentopname. Daarbij hebben we zoveel mogelijk geprobeerd om de gevolgen voor het onderwijs Nederlands bij nieuwe vormen van leren in kaart te brengen. Elk van de scholen gaat daar op zijn eigen manier mee om. Voor zover een beperkte brochure dit toelaat, hebben we geprobeerd om een en ander te relateren aan de visie van de scholen zelf. Ondanks alle beperkingen hopen we dat deze uitgave inzicht geeft in de gevolgen voor het onderwijs Nederlands van nieuwe vormen van leren. We hopen bovendien dat andere scholen daar hun voordeel mee kunnen doen.

Wat kunt u concreet met deze brochure en dvd's doen? Het hoofddoel is dat u er scho(o)l(en) mee ondersteunt bij de ontwikkeling van nieuwe vormen van leren en de plaats van het onderwijs Nederlands daarin. De praktijk voert dan ook de bovenhand: kijk zelf, of kijk samen met de studenten of leraren die u begeleidt, naar de beelden; hanteer de kijkwijzer en voer de opdrachten uit; discussieer en trek conclusies voor uw school- en klaspraktijk; toets eventueel uw bevindingen aan de kansen en bedreigingen die tientallen deskundigen tijdens de conferenties opwierpen. De werkgroep Nieuwe Vormen van Leren van het Platform Onderwijs Nederlands en de Nederlandse Taalunie wensen u een boeiende ontdekkingstocht en veel succes bij de verwerking ervan.

Bekijk ook <http://taalunieversum.org/onderwijs>
(actuele thema's, het Nieuwe Leren / Begeleid Zelfstandig Leren)

Dankwoord

Het is voor een school niet vanzelfsprekend om een filmploeg toegang te geven tot haar interne keuken. Toch hebben de vier betrokken scholen niet geaarzeld hun eigen leerproces, en hun sterke én minder sterke punten eerlijk voor de camera te houden. Wij zijn hen daar bijzonder dankbaar voor. Zonder de medewerking van de leerlingen, leraren en directies hadden we deze uitgave niet kunnen maken. Met name willen we hier bedanken: Luc Vercammen, Kristine Waszman, Gonda Van Dijck, Kristin Maes (Sint-Ritacollege, Kontich); Lennert Jansen, Sanne Peters en hun collega's (Vader Rijn College, Utrecht); Rudi Boydens, Dirk Degraeve, Joke Coudeville, Sofie Van Damme, Anneke De Block (Sint-Pieterscollege & Sint-Jozefhandelsschool, Blankenberge); Herry Groothuis, Kenneth Gabreels en hun collega's (Gerrit Rietveld College, Utrecht). Zonder brainstorm, lees- en denkwerk, feedback verzamelen en veel discussiëren binnen een team van enthousiaste deskundigen was deze brochure evenmin gerealiseerd. Verdere dank gaat dan ook uit naar de volledige Werkgroep Nieuwe Vormen van Leren, die werd gevormd door Maaike Hajer, Brigitte van Hilst, Jozef Kok, Bart van der Leeuw, Jan T'Sas en Werner Schrauwen.

Hoofdstuk 1

Theoretisch kader

Nieuwe vormen van leren en begeleiding krijgen steeds meer aandacht. In Nederland geldt dat met name in het voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs. In Vlaanderen speelt de problematiek van competentiegericht leren voornamelijk vooral in het beroeps- en technisch onderwijs. Als we echter kijken naar de gestage groei van het 'Begeleid Zelfstandig Leren' in het algemeen secundair onderwijs, mogen we ook daar een gelijkaardige problematiek verwachten. In deze brochure willen we samen met u op zoek gaan naar antwoorden op drie cruciale vragen:

1. Welke kansen bieden nieuwe vormen van leren voor het onderwijs Nederlands?
2. Welke knelpunten doen zich voor bij het realiseren van onderwijs Nederlands binnen nieuwe vormen van (begeleid zelfstandig) leren in het voortgezet/secundair onderwijs?
3. Hoe kunnen we deze knelpunten het best aanpakken?

Een eerste verkenning

Wat betekent dat, nieuwe vormen van leren? We zouden vanuit de optiek van deze brochure kunnen spreken van veranderingen in het onderwijs waarbij een grote rol wordt toebedacht aan de zelfstandigheid en zelfsturing van leerlingen, die zoveel mogelijk zelf actief bepalen wat zij willen leren en hoe ze willen leren. Het onderwijs krijgt meer betekenis voor leerlingen, doordat het niet langer alleen het schoolboek is dat bepaalt wat ze wanneer leren.

Dergelijke nieuwe vormen van leren impliceren dat de rol van de leraar verandert, dat leerlingen bijkomende vaardigheden moeten aanwenden en dat leermiddelen er anders gaan uitzien. Men veronderstelt voorts dat leerlingen effectiever zullen leren, dat hun motivatie zal toenemen en dat ze meer zaken zullen leren die ze tot buiten de schoolmuren meenemen. Ook zou de aansluiting op eisen in samenleving en beroepspraktijk gebaat zijn bij actieve leerders. In het licht van deze brochure voegen wij daaraan als aandachtspunt toe: de rol van de Nederlandse taal en de relatie met de verworvenheden van het vak Nederlands.

Een inhoudelijke plaatsbepaling

Er is in de literatuur weinig expliciete discussie te vinden over het vak Nederlands in de nieuwe vormen van leren. Bespreking in de werkgroep leidde tot de volgende vaststellingen:

- De nieuwe vormen van leren/onderwijzen sluiten aan bij ontwikkelingen in het vak Nederlands: kennen én kunnen, andere principes om de leerstof te ordenen, van Nederlands als alleenstaand vak met eigen doelen naar een meer geïntegreerd vak.
- De doelstellingen voor schoolse taalvaardigheid zijn aan actualisering toe: vroeger werden er taken benoemd als aantekeningen maken tijdens klassikale uitleg van leerstof, het antwoord zoeken op verwerkingsvragen bij leesteksten. Nu moet een leerling ook andere taken kunnen uitvoeren om te leren via het Nederlands.
- Om sturing te geven aan taalverwerving heeft de leraar meer en andere competenties nodig en dient het leermateriaal aangepast te worden: nieuw, betekenisvol taalaanbod met een gepaste complexiteit, kansen om betekenis en vorm te begrijpen en vervolgens zelf te gebruiken, leerzame feedback, aandacht voor transfer. De leraar wordt meer dan vroeger coach, begeleider en organisator. Hij blijft daarnaast instructeur en vakexpert, maar moet meer laten zien dat hij inzicht heeft in taalverwerving dan voorheen, toen het schoolboek de weg voor hem uitstippelde.
- In nieuwe vormen van leren is de kwaliteit van de interactie van cruciaal belang. Er wordt een sterke wissel getrokken op lerarencompetenties rond het begeleiden van taalontwikkeling in leerprocessen. Het ontwikkelen van een leerzaam gesprek tussen leraar en leerling – nog altijd een essentieel onderdeel van leren in de klas – vergt bijzondere vaardigheden van leraren.
- In nieuwe vormen van leren moet de leraar meer dan ooit kunnen differentiëren en dus verschillen kunnen observeren, om daarop vervolgens op maat te kunnen reageren. 'Nieuwe onderwijsvormen' kunnen dan ook absoluut niet het synoniem zijn voor een didactiek van 'laissez faire', zoals sommige critici wel eens beweren. Bovendien gaan kennis en vaardigheden samen.

Ingezoomd: wat met taalzwakke leerlingen en tweedetaalleerders?

Dreigen taalzwakke leerlingen niet de dupe te worden van de soms snelle omschakeling van scholen naar nieuwe vormen van leren? Dat risico lopen ze zeker als hun leraren niet of onvoldoende over de nieuwe, noodzakelijke competenties beschikken. Heel wat vragen verdienen dan ook meer dan gewone aandacht: hoe kan het vernieuwde onderwijs voldoende steun bieden bij de verwerving van vele aspecten van het Nederlands, van taalstructuren en uitspraak tot het leren hanteren van vaktaal? In welke mate wordt de voortgezette taalontwikkeling van alle leerlingen gevolgd en gestimuleerd? Moeten we deelvaardigheden gericht gaan trainen? Levert zelfstandig leren wel voldoende gelegenheid tot interactie tussen leerlingen op? Moeten we de werkvormen en strategieën die goed werken zo nodig vervangen? Met andere woorden: in welke sturing moeten de leraren voorzien?

Op zoek naar antwoorden

Om antwoorden te vinden op de vele vragen, kijken we naar de praktijk van het onderwijs Nederlands in het algemeen, we brengen de competenties van leraren Nederlands en leraren andere vakken in kaart, en we zoeken naar de voorwaarden voor kwalitatief hoogwaardig onderwijs Nederlands binnen nieuwe vormen van leren. Daarbij stellen we ons onder meer de vraag wat we met literatuur en taalbeschouwing moeten doen. De werkgroep die deze brochure tot stand bracht, ziet alvast drie perspectieven:

1. Er zijn veel raakpunten tussen het vak Nederlands en Het Nieuwe Leren. Nieuwe vormen van leren bieden leerlingen heel wat taalleerkansen.
2. Van de ervaringen in de scholen die voorop lopen, kunnen we leren welke vakinhouden voor Nederlands nog ontwikkeld moeten worden en welke leraarvaardigheden daarbij horen.
3. Nieuwe vakinhouden Nederlands en daarbij passende leraarvaardigheden krijgen alleen een kans in een onderwijscontext waarin:
 - a. het vak Nederlands als kernvak wordt gezien met eigen doelen en niet enkel als steunvak. Dit betekent niet dat het als vak persé herkenbaar op het rooster hoeft te staan trouwens.
 - b. de leraar Nederlands een actieve speler is in de onderwijsvernieuwing, die meedenkt over de mogelijkheden van collega's om taalverwerving te stimuleren tijdens hun dagelijks onderwijs, maar die tegelijk kritisch blijft voor de meer specifieke rol die de taalkundig geschoolde collega's in het team moeten houden.

Een uitgebreidere versie van het theoretisch kader vindt u op dvd 1.

Hoofdstuk 2

Schoolportretten

In de periode december 2006 - februari 2007 werden vier nauwkeurig geselecteerde scholen bezocht. Tijdens de bezoeken werden de manieren waarop zij nieuwe vormen van leren toepassen in beeld gebracht. Op die manier werd meer dan tien uur aan beeldmateriaal verzameld. Er werd gefilmd in klas en school, leraren en leerlingen werden geïnterviewd, lesmateriaal werd van dichtbij bekeken... Daarbij werd gebruik gemaakt van een referentiekader, de kijkwijzer (zie hoofdstuk 3). Op basis van wat vastgesteld kon worden tijdens de bezoeken, werden vier schoolportretten opgesteld, waarbij er oog was voor de specifieke kenmerken van de scholen. In dit hoofdstuk vindt u een beknopt overzicht. De uitgebreide schoolportretten vindt u, in woord en in beeld, op dvd 1.

Sint-Pieterscollege & Sint-Jozefshandelsschool (Blankenberge)

Het Sint-Pieterscollege en de Sint-Jozefshandelsschool fuseerden in 1983. De school ligt in het hartje van Blankenberge, een belangrijke Vlaamse kuststad. Het studieaanbod van de school is heel breed en de verschillen tussen de instromende leerlingen groot, al telt ze heel weinig leerlingen van allochtone afkomst. De school geniet van extra middelen in het kader van het beleid rond gelijke onderwijskansen (GOK). Ze probeert vooral haar leerlingen optimaal voor te bereiden op een hogere studie of op een plek op de werkvloer.

Centraal in de schoolvisie staat de opvatting dat elke leerling eigen capaciteiten heeft, die op school ontdekt en ontplooid moeten worden. Een van de middelen hiervoor is het openleercentrum (OLC). Dat is een krachtige leeromgeving waar niet alleen naslagwerken, encyclopedieën, kranten, tijdschriften en computers ter beschikking staan, maar waar leerlingen ook samen kunnen leren. In het eerste leerjaar A (het reguliere startjaar in het secundair onderwijs) krijgen de leerlingen drie uur per week Begeleid Zelfstandig Leren, waarbij drie vakken geïntegreerd worden: Frans, Nederlands en wiskunde. In het tweede jaar wordt er - afhankelijk van het vakkenpakket - Engels of Latijn aan toegevoegd.

Aanbod	• breed (aso, tso & bso)
Leerlingenpopulatie	• van oorsprong Vlaams
Vernieuwing	• Begeleid Zelfstandig Leren (BZL) • aansluiting basisonderwijs-secundair onderwijs • cluster Frans, Nederlands en wiskunde • leerlingen werken één dagdeel per week op eigen tempo en op zelfstandige basis aan opdrachten

Sint-Ritacollege (Kontich)

Het Sint-Ritacollege in Kontich is een school voor algemeen secundair onderwijs (aso) die haar leerlingen voorbereidt op het hoger onderwijs en levenslang leren. De school telt ongeveer 1.400 leerlingen en is de voorbije jaren heel sterk gegroeid (vijftien jaar geleden telde de school nauwelijks 280 leerlingen). Ongeveer een kwart van de leerlingen is afkomstig uit Kontich. De overige leerlingen wonen in de omliggende gemeenten. De school heeft nauwelijks allochtone leerlingen; het merendeel komt uit Vlaamse gezinnen.

Aan de hand van een 'leer-krachtige' omgeving wil de school in alle leerjaren de leerbekwaamheid van leerlingen verhogen. Het project 'Begeleid Zelfstandig Leren' vertoont gelijkenissen met het studiehuis, de variant van Het Nieuwe Leren die in het Nederlandse voortgezet onderwijs wordt toegepast. De school had praktische en didactische redenen om het project in te voeren en om het heel specifiek te koppelen aan het vak Nederlands. Zo biedt het vak Nederlands - wat inhoud en vaardigheden betreft - de meeste en beste mogelijkheden om de leerbekwaamheid van de leerlingen te trainen en te verhogen. Het vak Nederlands vervult daarom een centrale rol in het traject 'leren leren' en in de evolutie naar Begeleid Zelfstandig Leren.

Aanbod	• smal (aso)
Leerlingenpopulatie	• van oorsprong Vlaams (groeischool)
Vernieuwing	• Begeleid Zelfstandig Leren • leerbekwaamheid verhogen met het oog op hoger onderwijs • trainen van leerstrategieën (planning, verwerking, reflectie) • maximale integratie van leerstrategieën in 'gewone' lessen • twee uur per week vakoverschrijdende seminars • Nederlands speelt een centrale rol

Vader Rijn College (Utrecht)

Het Vader Rijn College, gevestigd in het noorden van de stad Utrecht, is een school voor voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) in de sectoren techniek, zorg, welzijn en economie. Op de school zitten vooral leerlingen van allochtone afkomst, waarvan het merendeel Marokkaanse ouders heeft. Tal van leerlingen hebben een grote taalachterstand. Buiten de schoolmuren komen zij nauwelijks in contact met mensen die hen kunnen stimuleren en ondersteunen bij het ontwikkelen van de Nederlandse taal.

Sinds 2003 werkt een groot deel van het Vader Rijn College volgens de principes van het 'natuurlijk leren' of het competentiegericht leren, dat sterk gericht is op de directe toepassing van leerstof, probleemoplossend onderwijs, levensechte taken. 'Prestaties' (concrete opdrachten) vormen de kern van het competentiegericht leren op het Vader Rijn College. Elke prestatie bestaat uit een aantal vaste onderdelen, waarbij het Nederlands in ruime zin een centrale rol toebedeeld krijgt: naast de kunde om Nederlands te lezen en te schrijven, is er ook heel veel aandacht voor spreken en begrijpen in functionele situaties. Werken met 'prestaties' betekent heel concreet dat Nederlands als apart vak verdwenen is of toch in elk geval niet meer gegeven wordt zoals in het traditionele onderwijs. Voor onderdelen kunnen 'workshops' worden gevolgd. Alle leraren zijn er potentieel taalleraar geworden.

Aanbod	• smal (vmbo techniek, zorg, welzijn en economie)
Leerlingenpopulatie	• kleurrijk, etnisch sterk gemengd en meertalig
Vernieuwing	• natuurlijk leren: kennis uit praktijkopdrachten
	• Nederlands wordt geïntegreerd in 'prestaties'
	• de (taal)competenties liggen vast in leerlijnen
	• alle docenten werken aan taalontwikkeling
	• extra aandacht voor Nederlands via workshops

Gerrit Rietveld College (Utrecht)

Het Gerrit Rietveld College ligt in het noorden van Utrecht. De school is het resultaat van een fusie van de colleges Blaucapel (protestants-christelijk) en De Klop (katholiek) in 2005. Ze telt 1.300 leerlingen. De fusie uit zich vooral in de snel veranderende leerlingenbevolking: steeds meer kinderen uit vooral Marokkaanse en Turkse achterstandsmilieus voelen zich tot het college aangetrokken.

Het Gerrit Rietveld College koos voor Het Nieuwe Leren om de fusieschool in onderwijskundig opzicht te onderscheiden van de andere scholen in de stad. Bovendien wil de school - vooral - de vmbo-leerlingen beter voorbereiden op hun verdere loopbaan. Het doel is om op termijn in de vmbo-afdeling te werken met concrete leergebieden en om flexibel om te springen met het lessenrooster. In de huidige overgangsfase is er een mix van traditionele en vernieuwende elementen. Traditioneel zijn het nog bijzonder sterk docentgestuurde onderwijs en een (bindend) lessenrooster. Vernieuwend betekent: de leerlingen worden niet van elkaar gescheiden door muren en gesloten deuren, maar krijgen les in 'open domeinen' van één of twee jaarlagen; ze leren op scherp afgelijnde momenten zoveel mogelijk samen of individueel; driemaal per schooljaar werken ze aan een vakoverstijgend project.

Het beheersen van het Nederlands is hierbij een primaire voorwaarde. Daarom pleit men er op het Gerrit Rietveld College voor om zoveel mogelijk lessen met Nederlands bezig te zijn.

Aanbod	• breed (vmbo-gymnasium)
Leerlingenpopulatie	• kleurrijk, etnisch sterk gemengd en meertalig
Vernieuwing	• onderwijskundig profileren: talentschool
	• aanpak motivatieproblemen
	• Het Nieuwe Leren is een mengvorm: vakoverstijgend werken in open domeinen versus traditionele vaklessen
	• Nederlands speelt een sleutelrol via stageverslagen, presentaties, sollicitatiebrieven en -gesprekken

Hoofdstuk 3

Kijkwijzer

De kern van deze publicatie wordt gevormd door video-opnamen in vier scholen, die het Nederlands een plaats proberen te geven in nieuwe vormen van leren. Wij nodigen u uit de opnamen te bekijken tegen de achtergrond van het eerder geformuleerde theoretisch kader (de uitgebreide versie daarvan vindt u op dvd 1). Om de link tussen dat theoretisch kader en het beeldmateriaal concreter te maken, presenteren we hieronder een kijkwijzer. Die bestaat uit een aantal thematisch geordende aandachtspunten. We laten zien hoe die aandachtspunten uit het theoretisch kader zijn afgeleid. Deze kijkwijzer heeft ook als leidraad gefungeerd bij de observaties en interviews in de vier scholen.

Leerstof

Wat betreft de inhoud en doelen van het onderwijs Nederlands kan men rond drie onderwerpen vragen stellen: a) ontwikkelingen in het vak in het afgelopen decennium, b) de positie van de traditionele kennisinhouden van het vak en c) de opkomst van de 'nieuwe' taalvaardigheden.

a. Ontwikkelingen in het vak Nederlands

- Heeft het vak Nederlands een zelfstandige plaats in het rooster of wordt het functioneel geïntegreerd in andere leergebieden?
- Is er een programma of leerlijn voor Nederlands over de jaren heen?
- Wat is het gevolg voor leraren? Is iedereen nu leraar Nederlands? Is er nog een specifieke taak voor taalleraren?

b. Kennisinhouden van het vak Nederlands

- Is er naast aandacht voor taalvaardigheden ook aandacht voor cultuuroverdracht, zoals literatuur en taalbeschouwing?
- Beschikt de school over leerlijnen en materialen voor deze specifieke inhouden?

c. Nieuwe schoolse taalvaardigheden

- Hebben de 'nieuwe' taalvaardigheden (leervragen stellen, presenteren enz.) een plaats in het curriculum? Horen ze bij het vak Nederlands?
- Beschikt de school over leerlijnen en flexibel inzetbaar materiaal voor de 'nieuwe' taalvaardigheden?
- Welke rol speelt de leraar Nederlands bij de invoering van 'nieuwe' taalvaardigheden op schoolniveau?

Tegen deze achtergrond is de leerstof van het vak Nederlands geen vanzelfsprekend gegeven meer. Bij het observeren van Nederlands in nieuwe vormen van leren zijn de volgende aandachtspunten richtinggevend:

- opnieuw definiëren van het vak (inhoud en doelen) en de daarbij behorende leerlijnen;
- de positie van de 'nieuwe' taalvaardigheden;
- de rol van de taalmethode als materialenbron.

Didactiek

De eerder genoemde ontwikkelingen in het vak Nederlands hebben ook hun sporen nagelaten in de didactiek van het vak. We maken gebruik van de volgende aandachtspunten bij het observeren van Nederlands in nieuwe vormen van leren:

- thematisch en functioneel inbedden van leerstof;
- op basis van leerlijnen gepaste werkvormen en materialen kiezen;
- in het hele onderwijs zoveel mogelijk taalkansen creëren;
- onderwijsaanbod afstemmen op individuele taalleerbehoeften van leerlingen.

Leerlingen

Hoewel de ontwikkelingen in het vak Nederlands (zowel qua leerstof als didactiek) veelbelovend zijn voor de individuele taalleerbehoeften van álle leerlingen, blijft aandacht voor specifieke groepen leerlingen gewenst. Het gaat daarbij om vragen als:

- Is er een taalbeleid voor leerlingen met specifieke taalleerbehoeften (allochtone leerlingen, taalzwakke leerlingen)?
- Benut de school de kansen van nieuwe vormen van leren voor het taalleerproces van specifieke groepen leerlingen of komen die groepen nu juist te kort?

Tegen deze achtergrond hanteren we bij het observeren van Nederlands in nieuwe vormen van leren met betrekking tot leerlingen de volgende aandachtspunten:

- taalleren op basis van interesse en persoonlijke relevantie;
- leerlingen leren samen met klasgenoten en worden (extra) ondersteund door de leraar;
- functionele en motiverende oefensituaties waarin leerlingen hun taalvaardigheid kunnen vergroten;
- toewerken naar autonomie en inzicht in eigen kunnen.

Leraar

De eerder genoemde ontwikkelingen in het vak Nederlands zorgen er onder meer voor dat niet enkel de leraar Nederlands maar ook collega's van andere vakken verantwoordelijk worden voor de taalontwikkeling van leerlingen. Deze verschuiving raakt drie belangrijke onderwerpen: a) expliciete taalverwerving, b) leerprocessen bij alle vakken en c) differentiatie.

a. Begeleiden van het proces van expliciete taalverwerving

- Aan welke (schoolse) taalvaardigheden besteedt de school expliciet aandacht in het curriculum?
- Welke rol heeft de leraar Nederlands in het verwerven van (schoolse) taalvaardigheden?
- Bieden (alle) leraren de leerlingen een goede taalbegeleiding aan, met andere woorden: een gepast taalaanbod, het uitlokken van zinvolle taalproductie en een adequate feedback?

b. Begeleiden van alle leerprocessen, inclusief talige aspecten

- Bemiddelen (alle) leraren tussen de taal/het begrip van de leerlingen en het conceptueel kader van hun leerinhoud?
- Besteden (alle) leraren aandacht aan de talige vormgeving van hun leerinhoud?

c. Differentiëren in nieuwe vormen van leren

- Observeren en analyseren (alle) leraren de taalleerbehoeften van hun leerlingen?
- Stemmen (alle) leraren de individuele leerlijnen van leerlingen af op de gemeenschappelijke taalleerdoelen?

Tegen deze achtergrond is de taakverdeling tussen leraren Nederlands en andere vakleraren op een school geen vanzelfsprekendheid meer. Bovendien worden van alle leraren steeds meer vaardigheden gevraagd. Aandachtspunten bij het observeren van Nederlands in nieuwe vormen van leren zijn dan ook:

- vaardigheden van leraren Nederlands (binnen onderwijs Nederlands);
- vaardigheden van alle leraren (elke leraar is een taalleraar);
- samenwerken aan de ontwikkeling van schoolbreed functioneler taalonderwijs;
- samenwerken bij de uitvoering van het onderwijs: taakverdeling binnen taalbeleid.

Hoofdstuk 4

Werken met videofragmenten

Inleiding

Uit het beeldmateriaal dat in de vier scholen is verzameld werden negentien fragmenten geselecteerd waaraan we de relatie tussen het vak Nederlands en nieuwe vormen van leren zullen illustreren. Het werken met videofragmenten heeft altijd een risico; de kijker mist de context en krijgt daardoor een vertekend beeld. Een fragment is eigenlijk niet goed te begrijpen zonder een globaler inzicht in de werkwijze op betreffende school. We adviseren u dan ook eerst de schoolportretten te lezen en/of te bekijken.

Bij elk van de fragmenten geven we:

- de naam van de school waar de opname is gemaakt;
- een korte omschrijving van wat er te zien is;
- een aantal kijk- en discussievragen;
- suggesties voor vergelijking met andere fragmenten.

De kijk- en discussievragen zijn thematisch geordend. Zoals in het vorige hoofdstuk werd uiteengezet, maken we gebruik van een kijkwijzer met de invalshoeken leerstof, didactiek, leerlingen en leraar.

Overzicht

Titel	School	Leerstof	Didactiek	Leerlingen	Leraar
1. Je bent zelfstandig	Blankenberge				
2. Tekenen met de computer	Utrecht Rietveld				
3. De Nederlandse taal wil ik zo hoog mogelijk ingaan	Utrecht Vader Rijn				
4. Praatkaartjes	Utrecht Vader Rijn				
5. Wat je thuis doet, is geen normaal huiswerk	Kontich				
6. Ik zie mijzelf niet als een leraar Nederlands	Kontich				
7. Jezelf overbodig maken	Blankenberge				
8. De dienende rol van Nederlands	Utrecht Rietveld				
9. Een stuk hout, meester!	Utrecht Vader Rijn				
10. Leermeestersgesprek over een koppel	Utrecht Vader Rijn				
11. De moderator (gespreksleider)	Kontich				
12. Presenteren in de les Nederlands	Kontich				
13. Opdrachten in groepswerk	Blankenberge				
14. Vragen van de leerlingen	Utrecht Rietveld				
15. Leerlingen helpen elkaar	Utrecht Rietveld				
16. Luisterboeken	Utrecht Vader Rijn				
17. Lichaamstaal	Kontich				
18. Taalvaardigheden in onderzoek	Kontich				
19. Schrijven en verbeteren	Utrecht Vader Rijn				

Gebruikssuggesties

De fragmenten staan in een willekeurige volgorde. Wanneer u ze wilt bekijken vanuit een van de invalshoeken leerstof, didactiek, leerlingen en leraar, kan bovenstaand overzicht behulpzaam zijn.

U kunt fragmenten afzonderlijk bekijken en bespreken. Het is daarnaast ook mogelijk om een combinatie van met elkaar samenhangende fragmenten te bestuderen. Bij ieder fragment geven we aan welke andere fragmenten over dezelfde onderwijssituatie op dezelfde school gaan. We leggen bovendien een verband met fragmenten waar dezelfde thematiek (leerstof, didactiek, leerlingen en leraar) op een vergelijkbare wijze aan de orde is.

De kijk- en discussievragen, die we per fragment hebben geformuleerd, zijn toegespitst op de vier invalshoeken

leerstof, didactiek, leerlingen en leraar. Ze zijn doorgaans bedoeld om meningen en waarderingen uit te lokken en om de gepresenteerde onderwijssituatie te vergelijken met uw eigen praktijk. Om een dergelijke discussie goed voor te bereiden is het zinvol om bij elk fragment eerst een aantal wat meer neutrale observatievragen te stellen. Die observatievragen zijn in principe voor elk fragment hetzelfde. Ze volgen hieronder en zullen bij de beschrijving van de afzonderlijke fragmenten niet meer worden herhaald.

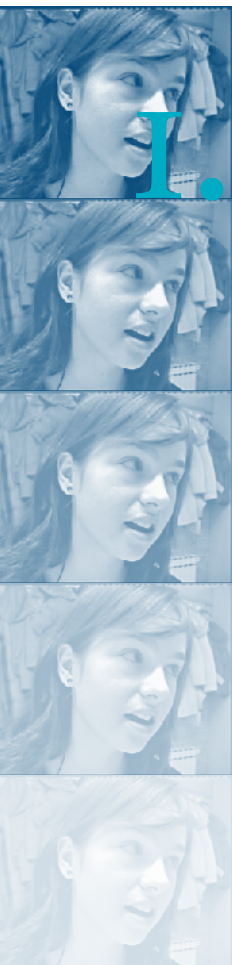
Algemene observatievragen

- In nieuwe vormen van taal leren wordt gestreefd naar echter, functioneler taalgebruik. Wat ziet u daarvan in dit fragment?
- Nieuwe vormen van leren beïnvloeden de relatie leraar - leerling, waarbij de leerling zelfstandiger en de leraar meer begeleidend dan sturend is. Wat ziet u daarvan in dit fragment?
- Leerlingen kunnen in situaties worden gebracht waarin voorwaarden voor natuurlijke taalverwerving geschapen worden. In hoeverre is dat hier het geval?
- Binnen die situaties kunnen leraren op het juiste moment, aansluitend bij de behoeften van leerlingen, meer sturend taalonderwijs geven, met aandacht voor leerstrategieën, deelvaardigheden enzovoort. Wat ziet u daarvan in dit fragment?
- Welke leraar neemt die sturende rol in het taalonderwijs: de leraar Nederlands of een andere?

Je bent zelfstandig

Sint-Pieterscollege & Sint-Jozefshandelsschool (Blankenberge)

Fragment

Omschrijving

Begeleid Zelfstandig Leren (BZL) is onder andere ingevoerd om de leerlingen meer te motiveren om op school te leren en te werken. De leraren merken dat leerlingen het graag doen. Het fragment toont twee leerlingen die op Begeleid Zelfstandig Leren reflecteren. Zij waarderen het werken op eigen tempo, de eigen verantwoordelijkheid voor het geleverde werk en het voordeel voor kinderen met taalproblemen.

Thema Leerlingen

Citaat

Ik denk wel dat het voor kinderen met taalproblemen ook heel gemakkelijk moet zijn. Ze hebben de tijd van na te denken. Het is niet dat de leerkracht zegt "Is iedereen klaar? Kunnen we verbeteren?" "Nee meneer, ik snap het niet." En als je vragen hebt dan kun je het ook altijd gaan vragen. En dat vind ik ook heel goed eigenlijk.

Discussie

- Een van de aanleidingen voor de invoering van BZL is de dalende motivatie van leerlingen. Kunt u op basis van de uitspraken van deze twee leerlingen iets zeggen over de doelmatigheid van deze nieuwe vorm van leren?
- Taalzwakke leerlingen kunnen binnen BZL op eigen tempo werken. Bovendien kunnen zij op elk moment de leraar om hulp vragen. Komt de school met deze nieuwe vorm van leren voldoende tegemoet aan de specifieke behoeften van taalzwakke leerlingen?
- De taalontwikkeling van (taalzwakke) leerlingen kan worden ondersteund door oefensituaties voor taalgebruik te creëren en door leerlingen samen te laten leren. Benut uw school deze mogelijkheden? Hoe wordt dat in uw school vorm gegeven?

Thema Didactiek

Citaat

Als je aan Begeleid Zelfstandig Leren doet, dan moet je eigenlijk alles zelf doen. Dus eigenlijk leer je dan wel meer. Maar je moet het allemaal zelf maken. Dus je hebt eigenlijk geen keus, je moet het wel zelf kennen. In de les kun je een beetje wegdromen of zo en ja, een keer niet opletten. Maar hier moet je echt alles zelf doen. Het gaat echt om je punten, dat komt op je rapport en zo.

Discussie

- Het Begeleid Zelfstandig Leren in Blankenberge krijgt vooral vorm door een nieuwe werkvorm waarin de leerlingen veel 'zelf' (= individueel) moeten doen. Op welke taalvaardigheden van leerlingen doet deze werkvorm vooral een beroep? Worden er met deze werkvorm volgens u voldoende taalkansen voor leerlingen gecreëerd?
- Door de invoering van Begeleid Zelfstandig Leren verandert de rol van de leraar. In plaats van klassikaal les te geven dient hij nu vooral individueel te begeleiden. Wat betekent dit enerzijds voor de leraarvaardigheden en anderzijds voor het (schriftelijk) materiaal waarmee de leerlingen werken?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 7 - Jezelf overbodig maken.

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 15 - Leerlingen helpen elkaar.

Over het thema didactiek, zie ook fragment 15 - Leerlingen helpen elkaar.

Tekenen met de computer

Gerrit Rietveld College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

Michael en Peter hebben een sectorwerkstuk gemaakt over tekenen met de computer. Daarvoor zijn ze op onderzoek gegaan bij de vervolgberoepsopleiding (ROC). Over dit werkstuk houden ze in hun klas een presentatie. In die presentatie laten ze hun klasgenoten ook werken met een tekenprogramma en aan dat tekenwerk verbinden zij een prijs. In het fragment zien we het slot van de presentatie waarin de prijzen worden toegekend. Daarna kijken Michael en Peter terug op het maken van het werkstuk en de presentatie ervan in de klas.

Thema Leerlingen

Citaat

We zijn met dit sectorwerkstuk begonnen, omdat ik en Peter allebei van tekenen met de computer houden. Het onderwerp van dit sectorwerkstuk is ook 'tekenen met de computer'. (...) Ik heb wel het gevoel dat ik hier meer van geleerd heb, want je bent ook echt op onderzoek gegaan. Je hebt informatie opgehaald bij mensen die ook echt persoonlijke dingen vertellen. Als je het gewoon uit een boek zou halen, dan heb je de standaardinformatie. Als je dan nog vragen hebt, kan je die niet aan het boek stellen. Dus, ik heb het gevoel dat ik er wel meer van geleerd heb.

Discussie

- Michael en Peter zijn positief over zowel het onderzochte onderwerp als het leerrendement. Hoe komt dat?
- De getoonde leersituatie (sectorwerkstuk plus presentatie) levert een aantal functionele oefensituaties op om taalvaardigheid te bevorderen. Welke situaties zijn dat? Hoe zouden ze nog beter kunnen worden benut?
- De getoonde leersituatie biedt een aantal mogelijkheden om samen te leren met klasgenoten. Welke? Hoe zouden ze nog beter kunnen worden benut?
- Zijn een dergelijke inhoudelijke leermotivatie en een dergelijke aanpak in uw werksituatie te realiseren? Waarom wel of niet? Gebeurt het vaak? Tegen welke beperkingen loopt u aan?

Thema Leerstof

Citaat

Toen moesten we voor school er een presentatie van maken. Die hebben we er dus van gemaakt. Aan het eind van de presentatie hebben we dus een opdracht aan de klas gegeven, waardoor ze een prijs konden winnen. We hebben ze ook een lijstje met punten die ze na moesten komen, gegeven. (...) De reacties van de klasgenoten waren ook wel leuk. Vooral toen ze die zak snoep zagen. Hoe ze daar reageerden. Dat ze die allemaal wilden winnen.

Discussie

- Presentatievaardigheid is een leerstofonderdeel van het vak Nederlands. Het fragment toont alleen het slot van de presentatie van Michael en Peter. Hoe schat u hun vaardigheid op dit vakonderdeel in? Welke positieve punten en verbeterpunten ziet u?
- De presentatie over 'tekenen met de computer' heeft een normaal-functionele setting. Het leerlingenkoppel heeft een onderzoekje gedaan en vertelt daarover aan hun klasgenoten. Zijn er in uw school voldoende momenten waarop er normaal-functioneel gepresenteerd kan worden? Hoe worden leerlingen daarop voorbereid en door wie? Zit er door de jaren heen een opbouw in, waarbij er op een steeds hoger niveau gepresenteerd wordt?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 8 - De dienende rol van Nederlands.

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 13 - Opdrachten in groepswerk.

Over het thema leerstof, zie ook fragment 4 - Praatkaartjes.

De Nederlandse taal wil ik zo hoog mogelijk ingaan

Vader Rijn College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

Bij 'natuurlijk leren' werken de leerlingen aan 'prestaties'. Dat zijn opdrachten met een echte functie. Dit fragment is daarvan een voorbeeld: de uitleg over de werkwijze van de school aan de filmploeg wordt verzorgd door een leerling die daarmee tegelijkertijd een onderdeel in zijn programma afrondt. Theoretische kennis en vaardigheden worden via workshops en trainingen aangeboden. In het fragment volgen we de leerling Mounay. Hij presenteert de manier van werken van zijn school. Daarna vertelt hij over zijn motivatie om goed Nederlands te leren en over een zelf gekozen leeractiviteit binnen dat vak.

Thema Leerlingen

Citaat

De opdrachten heten prestaties. De prestaties kun je helemaal zelf kiezen. Ze zijn helemaal echt. Je mag zelf kiezen met wie je dat doet. Tenzij... hier op school heb je een lijst waaruit je moet kiezen. Die zal ik zo laten zien aan het eind van mijn presentatie. (...) Nederlandse taal wil ik zo hoog mogelijk ingaan, zodat mensen me begrijpen. Want je hebt gewoon veel allochtonen die niet goed Nederlands kunnen praten.

Discussie

- In het leerconcept 'natuurlijk leren' kiezen leerlingen zelf hun leeractiviteiten. Waaruit blijkt dat de leeractiviteiten voor Mounay persoonlijk relevant zijn? Denkt u dat de door Mounay gekozen leeractiviteiten voor hem effectief zijn? Waarom wel of niet?
- Bij Mounay is sprake van een sterke intrinsieke motivatie. Hoe zullen minder gemotiveerde leerlingen functioneren binnen het concept van Natuurlijk Leren?
- Motivatie voor het leren is een sterk element bij het Natuurlijk Leren. De leeractiviteiten die leerlingen kiezen zijn wellicht niet altijd de meeste efficiënte. Vindt u dat motivatie vóór effectiviteit gaat?
- Mounay toont inzicht in zijn eigen competenties. Creëert uw school voldoende situaties waarin leerlingen dat inzicht in eigen competenties kunnen laten zien? Zo ja, hoe evalueert u dat? Geef enkele voorbeelden en bespreek ze.

Thema Leerstof

Citaat

Je mag zelf weten hoe je aan Nederlands wilt werken. Ik had bijvoorbeeld laatst een stukje krantenartikel uit de Volkskrant gelezen. En al die moeilijke woorden, die had ik dan onderstreept. En had ik dat overgeschreven en ook gelijk de betekenis ervan, zodat de juffrouw weet van, ja die jongen weet wat de woorden betekenen. En als ik het niet wist, dan ging ik dat in het woordenboek opzoeken.

Discussie

- Leesvaardigheid en woordenschat zijn leerstofinhouden van het vak Nederlands. Wat vindt u van de leeractiviteit die Mounay in dit verband uitvoert (moeilijke woorden onderstrepen)? Denkt u dat deze activiteit toegesneden is op de individuele leerbehoefte van Mounay?
- Vindt u dat het onderstrepen van moeilijke woorden door Mounay ingebed zou moeten zijn in een reeks van activiteiten op het gebied leesvaardigheid? Waarom wel of niet?
- Beschikt uw school over een leerlijn en daarbij behorende materialen voor leesvaardigheid en woordenschat waarmee je leervragen als die van Mounay direct en op maat kunt bedienen? Zo ja, hoe ziet dat materiaal eruit en hoe werkt u daarmee?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 4 – Praatkaartjes.

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 11 - De moderator (gespreksleider).

Over het thema leerstof, zie ook fragment 7 - Jezelf overbodig maken.

Praatkaartjes

Vader Rijn College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

Bij 'natuurlijk leren' werken de leerlingen aan 'prestaties'. Dat zijn opdrachten met een echte functie. Dit fragment is daarvan een voorbeeld: de uitleg over de werkwijze van de school aan de filmploeg wordt verzorgd door een leerling die daarmee tegelijkertijd een onderdeel in zijn programma afrondt. Theoretische kennis en vaardigheden worden via workshops en trainingen aangeboden. Mounay presenteert de manier van werken van zijn school. Hij vertelt hoe een dag 'natuurlijk leren' er uitziet. Samen met de lerares Nederlands kijkt hij aan de hand van een beoordelingslijst terug op deze presentatie. Hij krijgt tips voor een volgende presentatie, het werken met praatkaartjes.

Thema Leerstof

Citaat

Wij werken hier namelijk met beoordelingslijsten voor zo'n praktijktest die Mounay nu gedaan heeft. Degene die die praktijktest beoordeelt – dat ben ik in dit geval – die moet dan kijken of hij de vaardigheden (...) in huis heeft. (...) De punten zijn bijvoorbeeld: In gesprekken met anderen hoeven de luisteraars geen moeite te doen om je te verstaan. Je praat in goede zinnen. Je kunt een verhaal vertellen in goed lopende zinnen, zoals bij een presentatie of een vergadersituatie. Dat is van niveau B1.

Discussie

- De lerares Nederlands noemt een aantal beoordelingspunten voor de presentatie. Bekijk het stukje presentatie van Mounay nog eens. Zijn er nog andere punten waarop hij volgens u een voldoende scoort? Zijn er ook nog punten die hij zou moeten verbeteren?
- In het nagesprek wordt het werken met praatkaartjes als hulpmiddel gesuggereerd. Wat vindt u van die suggestie? Hoe passen de praatkaartjes in een mogelijke leerlijn voor de taalvaardigheid presenteren?
- De mondelinge presentatie van Mounay is hier functioneel ingebed: hij vertelt een aantal bezoekers over de werkwijze van zijn school. Vindt u dat er naast het functioneel presenteren ook ruimte moet zijn voor het 'droog' oefenen van deze vaardigheid? Hoe gebeurt dat bij u op school?

Thema Leraar

Citaat

Lerares: Welk hulpmiddel had je kunnen gebruiken tijdens deze presentatie?

Mounay: Praatkaartjes. Zo klein mogelijke kaartjes en dan gewoon steekwoorden van bijvoorbeeld "hoe gaat natuurlijk leren in zijn gang" (...) zodat ik weet van: ik ben op die punt en daar moet ik over vertellen.

Lerares: Zou jou dat kunnen helpen bij, dat punt wat je net noemt, ik wil graag de opbouw van mijn zinnen beter verzorgen?

Discussie

- De nabespreking is voor de lerares Nederlands een didactisch middel om het proces van expliciete taalverwerving bij Mounay te begeleiden en stimuleren. Vindt u dat de lerares daarin slaagt? Waar wel en waar niet?
- Over welke vaardigheden moet een leraar beschikken om dit soort begeleidingsgesprekken goed te kunnen voeren?
- Zouden leraren techniek of maatschappijleer dezelfde begeleiding kunnen geven wat de vaardigheid mondeling presenteren betreft?
- Heeft u zelf ervaring met een dergelijke manier van werken? Hoe gebeurt het bij u op school?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 3 - Nederlandse taal wil ik zo hoog mogelijk ingaan.

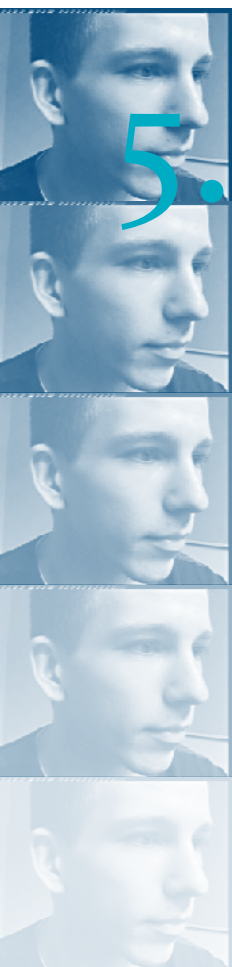
Over het thema leerstof, zie ook fragment 2 - Tekenen met de computer.

Over het thema leraar, zie ook fragment 17 - Lichaamstaal.

Wat je thuis doet, is geen normaal huiswerk

Sint-Ritacollege (Kontich)

Fragment

Omschrijving

In het seminarie economie in Kontich onderzoeken leerlingen in groepjes hoe bepaalde bedrijven functioneren. Dat onderzoek verloopt via een vast stramien (didactiek van 'de zevensprong'). In het fragment vertelt de lerares iets over deze werkwijze. Vervolgens zien we het werkoverleg van leerlingen onder leiding van Thierry. Daarna vertelt een andere leerling over zijn ervaring met deze onderwijsvorm. Ten slotte zien we een interventie van de lerares tijdens het werkoverleg.

Thema Leerlingen

Citaat

Wat dat je thuis doet is ook geen normaal huiswerk eigenlijk. Bijvoorbeeld, je moet geen oefeningen gaan maken zoals voor wiskunde. Maar je moet contacten opnemen met mensen van bedrijven. Je moet met je eigen groep contact houden, zodat je alles weet dat je moet weten om dat bedrijf fatsoenlijk te laten draaien. Dat is hetgeen waar dat eigenlijk veel werk in kruipt.

Discussie

- Een leerling vertelt over zijn ervaring met het seminarie. De leeractiviteiten blijven niet binnen de muren van de school. Thuis moet er ook heel wat worden gedaan, evenals in de echte wereld. Welke oefensituaties voor het verbeteren van taalvaardigheden komt hij tegen? Wat vindt u van dit soort oefensituaties?
- Denkt u dat taalzwakke leerlingen in een dergelijke setting voldoende tot hun recht komen? Waarom (niet)? Kunnen zij voldoende ondersteuning van de leraar verwachten?
- Gedurende langere tijd samenwerken in een groep is een pijler van het seminarie. Wat zijn uw ervaringen met dit type samenwerkend leren? Wat zijn de voordelen ervan? Tegen welke problemen loopt men aan en hoe zijn die op te lossen?

Thema Leerstof

Citaat

Maar probeer je ook een beetje te houden aan uw stukjes. Want je springt van de hak op de tak, en op die manier kan de notulist het niet volgen. Iedereen denkt aan iets anders. Je was daarmee bezig. En dat moet jij als gespreksleider enorm goed in 't oog houden, hé. Dat je bij je onderwerp blijft. Thierry?

Discussie

- Een groot aantal taalvaardigheden is functioneel ingebed in het seminariewerk. Wat leert Thierry in het getoonde fragment?
- Hoe zou een leerlijn voor de vaardigheid 'gesprekken leiden' er kunnen uitzien?
- Wat vindt u van de interventie van de economielerares over de gespreksleiding? Van welke leerstof uit het vak Nederlands maakt zij gebruik?
- Komen er in uw eigen werk situaties voor waarin leerlingen deze vaardigheid kunnen oefenen? Geef enkele voorbeelden en bespreek ze.

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 6 - Ik zie mijzelf niet als een leraar Nederlands.

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 13 - Opdrachten in groepswerk.

Over het thema leerstof, zie ook fragment 18 - Taalvaardigheden in onderzoek.

Ik zie mijzelf niet als een leraar Nederlands

Sint-Ritacollege (Kontich)

Fragment

Omschrijving

In het economieseminarie in Kontich onderzoeken leerlingen in groepjes hoe bepaalde bedrijven functioneren. Dat onderzoek verloopt via een vast stramien (de didactiek van 'de zevensprong'). In het fragment vertelt de lerares economie over de (taal)vaardigheden die leerlingen in het seminarie nodig hebben en over de steun die zij daarbij nodig heeft van collega's Nederlands.

Thema Didactiek

Citaat

Er zijn zeker heel wat leerlingen, dat je merkt, die missen bijvoorbeeld de vaardigheid om een presentatie te geven. Je hebt leerlingen dat je beseft van, kijk die hebben wel echt de vaardigheid niet om een gesprek te leiden. (...) En dan kun je dus echt wel heel goed detecteren: jij mist die vaardigheid. En dan zeker op taal: jij mist de vaardigheid om te spreken voor een groep. Jij mist de vaardigheid om kort iets op bord te schrijven, notulen te maken.

Discussie

- De didactiek in het economieseminarie doet een groot beroep op taalvaardigheden van leerlingen. Herkent u dat in de didactiek van uw vak? Welke taalvaardigheden komen vaak ik uw lessen voor?
- Biedt de didactiek van uw vak mogelijkheden om extra taalkansen voor leerlingen te creëren? Geef enkele voorbeelden. Maakt u voldoende gebruik van die mogelijkheden?
- De lerares kan met haar 'leken-oog' vaststellen waar in haar lessen leerlingen op het gebied van taalvaardigheid tekort schieten. Welke middelen zou zij volgens u kunnen inzetten/opzetten om die tekorten weg te werken?

Thema Leraar

Citaat

In het begin hebben mijn collega's, bijvoorbeeld X, die heeft mij dan geholpen als de leerlingen hun verslagen inleverden, van kijk eens, je moet daarop letten en daarop letten, als je een verslag nakijkt. Dus ik heb mij wel laten bijstaan. (...) Ik zelf kan mij niet voorstellen dat ik als leerkracht economie moet fungeren als leerkracht Nederlands. Ook niet bij seminarie. Helemaal niet. Ik denk dat het heel belangrijk is dat de leerkracht Nederlands blijft bestaan om ons back-up te geven. Want wij hebben dat allemaal nodig.

Discussie

- De lerares economie houdt zich in het seminarie wel bezig met de taalvaardigheid van leerlingen, maar ziet zichzelf niet als een leraar Nederlands. Hoe kijkt u aan tegen dit vraagstuk?
- De lerares economie doet een beroep op haar collega's Nederlands voor ondersteuning. Wordt een dergelijke ondersteuning door leraren Nederlands in uw school ook gegeven? Waarom wel / niet?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 5 - Wat je thuis doet, is geen normaal huiswerk.

Over het thema didactiek, zie ook fragment 10 - Leermeestergesprek over een koppel.

Over het thema leraar, zie ook fragment 9 - Een stuk hout, meester!

Jezelf overbodig maken

Sint-Pieterscollege & Sint-Jozefshandelsschool (Blankenberge)

Fragment

Omschrijving

In Blankenberge wordt in het eerste leerjaar een ochtend in de week gewerkt aan Begeleid Zelfstandig Leren (BZL). In de lessen Nederlands, Frans en wiskunde werken de leerlingen individueel en op eigen tempo aan schriftelijke opdrachten. De aanwezige leraar kan om hulp worden gevraagd. In het fragment geven twee leraren toelichting over deze werkwijze. Vooraf formuleert de directeur over welke competenties de BZL-leraren moeten beschikken.

Thema Leraar

Citaat

Leerkrachten die Begeleid Zelfstandig Leren aanbrengen naar leerlingen toe hebben een aantal specifieke competenties nodig, los van hun vakkenis. (...) Ik denk dat zij vooral de competentie moeten hebben om hun vakinhoud zoveel mogelijk te herdenken in functie van die leerling, dat hij zelf volledig overbodig wordt. Dat betekent dat als je iemand iets wil laten doen, dat je nadenkt over hoe kan die dat alleen doen. En wat is daarvoor nodig?

Discussie

- Wat vindt u van de stelling: “Jezelf als leraar overbodig maken begint met het schrijven van begrijpelijke opdrachten”?
- Welke competenties veronderstelt “de vakinhoud herdenken in functie van de leerlingen”?
- Kunt u uit uw praktijk voorbeelden bedenken waarin u de leerstof zodanig presenteert dat leerlingen er geheel zelfstandig mee aan de slag kunnen? Welk beroep doet dergelijk onderwijs op de taalvaardigheid van leerlingen?
- Wat doet het met uw werkplezier als u uitsluitend onderwijs organiseert waarin uzelf overbodig bent?

Thema Leerstof

Citaat

Wat we ook vaststelden, was dat leerlingen in het eerste jaar moeite hadden met het lezen van een opdracht, of het lezen van een examenvraag. Waardoor we zijn beginnen nadenken van: Wat ligt daar aan de basis? Hoe komt dat? En in onze werkvorm Begeleid Zelfstandig Leren hebben we vooral gefocust op het goed leren lezen van opdrachten. Want bijvoorbeeld als zij ons een vraag stellen tijdens Begeleid Zelfstandig Leren, dan is onze wedervraag altijd: Heb je de opdracht goed gelezen?

Discussie

- Wat vindt u van de wedervraag van de leraar Nederlands op vragen tijdens Begeleid Zelfstandig Leren “Heb je de opdracht goed gelezen?” Welk effect heeft zo’n vraag op de leesvaardigheid van de leerlingen?
- In de leerlijn Begeleid Zelfstandig Leren start Blankenberge met de focus op ‘het goed lezen van opdrachten’. Wat vindt u van die keuze? Welke taalvaardigheid zou in uw school de voorrang krijgen en waarom?
- Leesvaardigheid kent in het kader van Begeleid Zelfstandig Leren een functionele inbedding: het staat in dienst van het uitvoeren van opdrachten bij de vakken Nederlands, Frans en wiskunde. Wordt in uw school leesvaardigheid thematisch of functioneel ingebed? Zo ja, op welke manier gebeurt dat?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 1 - Je bent zelfstandig.

Over het thema leraar, zie ook fragment 8 - De dienende rol van Nederlands.

Over het thema leerstof, zie ook fragment 3 - Nederlandse taal wil ik zo hoog mogelijk ingaan.

De dienende rol van Nederlands

Gerrit Rietveld College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

We zien de leraar Nederlands een presentatie van twee leerlingen (Michael en Peter) nabespreken. Hij laat klasgenoten reageren en geeft zelf een compliment. Vervolgens spreekt de leraar zich uit over de plaats van het vak Nederlands in het curriculum. Hij onderkent de dienende rol van het vak, maar claimt ook een eigen volwaardige plek in het uurrooster.

Thema Leerstof

Citaat

Ik zie natuurlijk, en dat is hier bijvoorbeeld ook net in de les gebeurd, dat je bijvoorbeeld bij presentatievaardigheden die in dienst staan van verschillende vakken, dat je daar bij Nederlands veel tijd aan besteedt. Die verschuiving hebben we natuurlijk gezien. En hele discussies of spelling en grammatica daardoor niet het ondergeschoven kindje worden. Die dienende rol van Nederlands ga ik niet uit de weg, daar heb ik zelfs heel veel plezier in. Maar Nederlands blijft wel een aparte plek op het curriculum houden.

Discussie

- De leraar illustreert de dienende rol van Nederlands met de les waarin twee leerlingen een presentatie houden. Bekijk het stukje nabespreking van die presentatie nog eens. Vindt u dat hier sprake is van een les Nederlands? Waarom (niet)?
- Van welke leerlijn of lesmateriaal maakt u gebruik bij het aanbieden / aanleren van presentatievaardigheden? Bent u daar tevreden over? Waarom (niet)?
- Kennelijk wordt er op deze school bij verschillende vakken een beroep gedaan op de presentatievaardigheden van leerlingen. Kunt u in uw situatie / school ook taalvaardigheden benoemen die veelvuldig voorkomen bij andere vakken dan Nederlands? Welke afspraken worden daar op schoolniveau over gemaakt?

Thema Leraar

Citaat

Hier op school en ook voor mijzelf, denk ik dat we de zaak zo zullen blijven benaderen dat Nederlands een aparte plaats op het lesrooster zal houden. (...) Behalve het aanleren van die vaardigheden denk ik dat we allengs steeds meer door-drongen zullen zijn van het feit dat kinderen fatsoenlijk Nederlands moeten beheersen, moeten kunnen formuleren, moeten kunnen overleggen, noem maar op, om in welk vak dan ook te kunnen presteren. Dus, er zou best eens een uurtje bij mogen op het lesrooster voor Nederlands.

Discussie

- De leraar Nederlands gaat de dienende rol van zijn vak niet uit de weg. Maar zou hij evenveel voldoening uit zijn werk putten als Nederlands niet als apart vak op het lessenrooster stond? Wat zou u er zelf van vinden als in uw school het vak Nederlands niet meer op het rooster zou staan?
- De leraar Nederlands formuleert de wens dat er een uurtje Nederlands op het rooster bijkomt. Wat vindt u van de argumenten die hij daarvoor gebruikt?
- In het voorbeeld heeft Nederlands een aparte plaats op het rooster en heeft het tegelijkertijd een dienende rol. Kennelijk zijn hierover in het kader van taalbeleid afspraken gemaakt. Welke rol spelen de leraren Nederlands bij de ontwikkeling en vaststelling van taalbeleid in uw school?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 2 - Teken met de computer.

Over het thema leerstof, zie ook fragment 12 - Presenteren in de les Nederlands.

Over het thema leraar, zie ook fragment 7 - Jezelf overbodig maken.

Een stuk hout, meester!

Vader Rijn College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

Een leraar technische vakken vertelt over de verantwoordelijkheid die alle leraren hebben voor de taalontwikkeling van leerlingen. Vervolgens geeft hij een voorbeeld van de manier waarop een niet-taalleraar aan taalonderwijs zou kunnen doen.

Thema Leerstof

Citaat

We hebben gezegd, nou, Nederlands moet geïntegreerd zijn in de vaklessen. Voor zover er lessen zijn. We hebben nauwelijks nog echt aparte lessen Nederlands voor ze, zeker niet voor de BBL-leerlingen. Die moeten dat op een andere manier toch hun taalvaardigheid onderhouden en liefst nog wat vergroten. En dat is door veel aandacht proberen te besteden aan: Hoe communiceer je? Hoe praat je? Hoe vraag je iets? Hoe schrijf je iets op? Hoe deel je iets mee? En al dat soort zaken.

Discussie

- De leerstof Nederlands is geïntegreerd in de rest van het curriculum; het is maximaal thematisch en functioneel ingebed. Is zo'n totale integratie van de leerstof Nederlands volgens u een haalbare kaart? Waarom (niet)?
- Denkt u dat de taalvaardigheid van de leerlingen door veel aandacht te besteden aan communiceren, praten, vragen, schrijven, meedelen enz. beter zal worden? Wat is volgens u een absolute voorwaarde, wil dergelijk taalonderwijs lukken?
- De leraar techniek benadrukt de verantwoordelijkheid van alle leraren. Hoe kijkt u tegen zo'n gezamenlijke verantwoordelijkheid aan? Is die mogelijk in uw school? Welke afspraken zouden daarvoor in uw school moeten worden gemaakt?

Thema leraar

Citaat

Leerlingen komen met een vraag: ik heb een stuk hout nodig meester. Als ik hier ben. En dan hebben wij wel geleerd, van nou dan vraag je gewoon: wat voor hout? Er is heel veel hout. Wat bedoel je eigenlijk, hoe groot, hoe dik? Ja, zo dik meester. Maar hoe dik is zo dik? Je probeert op zo'n manier een aantal dingen eigenlijk tegelijk te doen. Een beetje inzicht te geven in wat is er nou allemaal te verkrijgen aan hout. Maar ook hun taalvaardigheid inderdaad te verbeteren.

Discussie

- Deze leraar wil aandacht besteden aan de manier waarop leerlingen iets vragen. Hij vertelt hoe hij dat in een concrete situatie doet: hij koppelt een bepaalde leerinhoud (kennis over hout) aan talige vormgeving. Wat vindt u van zijn aandacht voor taal?
- Kunt u voor uzelf situaties bedenken waarin u op een vergelijkbare wijze aandacht aan taal kunt geven?
- Tussen neus en lippen door zegt deze leraar dat hij dit soort aandacht voor taal heeft geleerd. Denkt u dat een leraar dit type leraarvaardigheden onmiddellijk beheerst of heeft hij daar een bepaalde training / ondersteuning bij nodig? Welke?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 10 - Leermeestergesprek over een koppel.

Over het thema leerstof, zie ook fragment 11 - De moderator (gespreksleider).

Over het thema leraar, zie ook fragment 6 - Ik zie mijzelf niet als een leraar Nederlands.

Leermeestergesprek over een koppel

Vader Rijn College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

Yassine laat zijn portfolio zien. Hij vertelt welke documenten hij erin heeft gestopt. Tijdens een gesprek met zijn leermeester kan hij met zijn portfolio aantonen wat hij heeft geleerd en welke vorderingen hij heeft gemaakt. Vervolgens zien we Yassine in gesprek met zijn leermeester. Het gaat over de mislukte aankoop van auto-onderdelen. Yassine had blijkbaar zijn boodschappenlijstje niet op orde.

Thema Leerlingen

Citaat

Als je een rekenopdracht hebt gemaakt, dan kun je daarvoor een certificaat vragen. Als je het goed hebt gedaan, dan krijg je een certificaat. Dat kun je in je portfolio plaatsen. En als je hem in je portfolio hebt geplaatst en als je een leermeestergesprek hebt, dan kun je hem als bewijs gebruiken. En dan verschuift je bolletje.

Discussie

- Met behulp van het portfolio creëert de school verschillende oefensituaties om de taalvaardigheid te verbeteren. Welke situaties treft u aan in dit fragment? Hoe beoordeelt u het soort taalonderwijs dat op die manier ontstaat?
- De leerling ontwikkelt zijn Nederlands ook in samenwerking met medeleerlingen. Welke taalleermogelijkheden biedt het door de leraar gesuggereerde gesprek van Yassine met Mohammed? Hoe kan die leerkans optimaal worden benut?
- Met zijn portfolio houdt Yassine zelf bij welke prestaties en workshops hij heeft afgerond. Het verschuiven van het bolletje wil zeggen dat hij een stapje is gevorderd op een bepaalde leer- of ontwikkelingslijn. Wat vindt u van een dergelijk leerlingvolgsysteem? Zou het in uw school ook kunnen werken?

Thema Didactiek

Citaat

Leraar: Want jullie zouden een lijstje maken, een materialenlijstje. Een boodschappenlijst eigenlijk. Om te voorkomen dat je niet, vandaag ga ik een koppakking halen, morgen ga ik een benzinepomppakking halen.

Yassine: We hebben alle geschreven. We hebben gevraagd daar. We zijn daar naartoe gegaan. We hebben gekeken wat we allemaal nodig hadden. We hebben aan hun laten zien, maar voor sommige hadden ze meer gegevens nodig over de motor. Maar die hebben we niet.

Discussie

- Het leermeestergesprek blijkt een kenmerkende werkvorm in deze school. In zo'n gesprek worden talloze taalkansen gecreëerd. Benoem een aantal van die taalkansen in dit fragment. Worden ze optimaal benut? Waar kan het beter?
- Wat vindt u ervan dat de leraar Yassine niet uitlegt wat een bepaald woord (koppel) betekent, maar hem voor die uitleg doorverwijst naar een andere leerling? Aan welke voorwaarden moet volgens u worden voldaan om deze aanpak (= didactiek) te doen slagen?
- Heeft u vergelijkbare gesprekken met leerlingen in uw school? Waarom wel of niet?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 9 - Een stuk hout, meester!

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 19 - Schrijven en verbeteren.

Over het thema didactiek, zie ook fragment 6 - Ik zie mijzelf niet als een leraar Nederlands.

De moderator (gespreksleider)

Sint-Ritacollege (Kontich)

Fragment

Omschrijving

We zien een fragment uit het seminarie cultuurhistorische vorming. De lerares legt aan de leerlingen uit hoe zij bij een rapportage te werk moeten gaan. Zij beschrijft de rollen van moderator, verslaggever en time manager. Vervolgens zien we een groepje tijdens zo'n rapportage. Nathalie heeft de rol van moderator. Na afloop reflecteert zij op de manier waarop zij die rol heeft vervuld en wat ze er moeilijk of gemakkelijk aan vindt.

Thema Leerstof

Citaat

Belangrijk in die rapportage is dat er drie rollen worden opgenomen. Eén: één iemand van jullie komt vertellen. (Misschien interessant dat je toch wel efkes noteert, dat je het seffens nog wel weet.) Dus zoals we alle weken een moderator hebben wanneer jullie opzoeken, ook dan per groep, één van jullie drie is moderator. Een groepje van vier, dan kun je het opsplitsen. Kunnen jullie halverwege overnemen.

Discussie

- De rapportage is een vaak terugkerende activiteit in het seminarie. Deze taalvaardigheid is functioneel ingebed in het onderzoek van de leerlingen. Wat vindt u van de instructie die de leraar geeft over de rapportage? Heeft in uw school rapportage een plaats in het curriculum Nederlands?
- Het leiden (modereren) van gesprekken en het notuleren behoren normaal gesproken tot de inhoud van het vak Nederlands. Welke eisen stelt u aan beginnende en welke aan gevorderde moderators en notulanten?
- Heeft uw school deze vaardigheden in een doorgaande leerlijn gezet? Zo ja, op welke manier?

Thema Leerlingen

Citaat

Het is ook niet zo moeilijk. Iedereen wil ook altijd wel iets zeggen. Het is wel een groep waarin ieder iets durft te zeggen. Maar af en toe moet je bij sommigen... Je weet wel bij wie dat je juist vragen moet stellen en sommigen zeggen gewoon alles. En dan kan je makkelijk verder gaan. (Is modereren een kwestie van technieken die je aanleert?) In het begin heeft mevrouw wel duidelijk gezegd wat je juist moet doen. En ik ben wel niet als eerste en ik heb kunnen kijken hoe dat de rest dat deed.

Discussie

- Voor effectief taalonderwijs is het goed als leerlingen inzicht hebben in hun eigen kunnen. Wat vindt u van de inschatting die Nathalie maakt van haar eigen moderatorschap? Welke feedback zou u haar nog kunnen geven?
- Nathalie benoemt uitdrukkelijk de instructie van de lerares en het feit dat ze van klasgenoten de kunst heeft afgekeken. Zullen in uw praktijk alle leerlingen even makkelijk deze vaardigheid van modereren oppikken? Wat zou u doen met leerlingen die er meer moeite mee hebben?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 18 - Taalvaardigheden in onderzoek.

Over het thema leerstof, zie ook fragment 3 - Nederlandse taal wil ik zo hoog mogelijk ingaan.

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 9 - Een stuk hout, meester!

Presenteren in de les Nederlands

Sint-Ritacollege (Kontich)

Fragment

Omschrijving

Het fragment uit een les Nederlands start met een klassikale uitleg van de lerares over de wijze waarop een groepje leerlingen moet gaan presenteren: namelijk met behulp van een spreekschema. Terwijl we beelden zien van de manier waarop zo'n groepspresentatie in zijn werk gaat, vertelt de lerares over de gewenste taalvaardigheden in de seminaries en de rol van het vak Nederlands bij het aanleren van die vaardigheden. Ten slotte horen we nog iets van haar evaluatie van de groepspresentatie in de klas.

Thema Leerstof

Citaat

Als we presenteren, dan hebben we geen teksten vooraan, die je dan zo afleest. Dat zou vrij belachelijk zijn. Wat je wel mee kan nemen is een spreekschema. Letterlijk een schema waardoor duidelijk wordt wie wanneer aan het woord komt. Je verdeelt het woord tussen de vier mensen in je presentatie: wie begint, wie volgt er? Dus, Constantijn begint, wanneer valt Stijn in, enzovoorts. Ja, dat spreekschema gaan we nu nog maken alvorens we gaan presenteren.

Discussie

- In deze les Nederlands zien we twee materialen ter ondersteuning van de taalvaardigheid presenteren: een spreekschema (op het bord) en een zelfevaluatieblad (Jessica, einde fragment). Wat vindt u van deze middelen? Wat zou u eventueel veranderen / toevoegen?
- Beschikt uw school ook over dergelijk materiaal voor het aanleren van nieuwe schoolse taalvaardigheden? Wanneer en hoe gebruikt u het?
- Presenteren hoort op deze school (ook) bij het vak Nederlands. Heeft in uw school het vak Nederlands voldoende ruimte in het lessenrooster om zo'n vaardigheid goed aan te leren? Zijn er andere momenten in het curriculum waarin presenteren thematisch of functioneel kan worden ingebed?

Thema Leraar

Citaat

In de seminaries zijn dus een aantal taalvaardigheden nodig. (...)Wat vinden wij, naast de inhouden, dat leerlingen als vaardigheden moeten kunnen? En toen kwam daar uit inderdaad: kunnen een verslag schrijven, kunnen rapporteren, heuristische vaardigheden, kunnen kritisch opzoeken, kunnen presenteren, kunnen naar elkaar luisteren, kunnen discussiëren. Op basis daarvan is het vak Nederlands ingeschakeld. Ja, waar gaan onze leerlingen dat leren, als wij dat vragen? En dat wordt dan een stuk aangeboden in de klassieke lessen Nederlands.

Discussie

- Het vak Nederlands wordt ingeschakeld ten dienste van de seminaries. Wat vindt u ervan dat de lessen Nederlands worden afgestemd op andere curriculumonderdelen?
- Wordt er in uw school ook wel eens in die zin een beroep op leraren Nederlands gedaan?
- Even voordien zegt de lerares dat in beginsel elke leraar een taalleraar moet zijn. Is dat in uw school een algemene opvatting? Welke bijdrage kan een leraar Nederlands leveren aan het 'bijscholen' van zijn collega's, opdat zij inderdaad als taalleraar gaan functioneren? Welke basisvoorwaarden zijn daarvoor nodig?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 17 - Lichaamstaal.

Over het thema leerstof, zie ook fragment 8 - De dienende rol van Nederlands.

Over het thema leraar, zie ook fragment 16 - Luisterboeken.

Opdrachten in groepswerk

Sint-Pieterscollege & Sint-Jozefshandelsschool (Blankenberge)

Fragment

Omschrijving

Een leraar Nederlands vertelt over de rol van Nederlands in het curriculum. Ze noemt twee opdrachten in het tweede leerjaar waarin de samenwerking tussen leerlingen voorop staat: een tijdschrift maken en een land voorstellen. Vervolgens zien we twee leerlingen het land Mexico voorstellen in de vorm van een 'kookprogramma'.

Thema Leerstof

Citaat

Ze hebben dit jaar een aantal opdrachten gekregen in groepswerk: een tijdschrift maken bijvoorbeeld met z'n tweeën of met z'n drieën. Een land voorstellen, ook in groepjes van twee of drie. Omdat het heel belangrijk is, ook naar andere jaren toe, dat ze leren afspraken maken met elkaar. Dat ze zien dat het heel belangrijk is om ook na de school nog aan de taakjes te werken. En we vinden het samenwerken veel belangrijker nog in het tweede jaar dan in het eerste jaar.

Discussie

- Via groepsopdrachten stelt men leerlingen in staat om te leren samenwerken en van elkaar te leren. Een taalvaardigheid die de leraar expliciet noemt is 'afspraken maken'. Besteedt u daar in uw klas ook aandacht aan? Op welke manier?
- Deze school vindt samenwerken in het eerste jaar nog niet zo belangrijk. Wat vindt u daarvan? Hanteert uw school een opbouw of leerlijn op het gebied van samenwerken? Zo ja, hoe ziet die eruit?

Thema Leraar

Citaat

Vandaag gaan we Mexicaans koken. Allerlei Mexicaanse dingen gaan we voor u bereiden. Vandaag gaan we salsasaus maken. En we hebben al een paar dingen voorbereid. Bijvoorbeeld dat, dat mag ik dan uitdelen aan de gasten. En bruidskoekjes. Bruidskoekjes zijn heel bekend in Mexico.

Discussie

- De presentatie over Mexico heeft de vorm van een kookprogramma gekregen. Welke taalkansen biedt zo'n specifieke werkvorm? Met welke instructie of feedback kan men die taalkansen optimaliseren?
- Welke verschillende presentatievormen hanteert u in uw praktijk? Zijn die vormen te verantwoorden vanuit een taalleerlijn?
- De presentatie vindt plaats in een les Nederlands. Wat vindt u daarvan? Zijn er in uw school mogelijkheden om zo'n thematische ingebedde taalactiviteit in samenwerking met andere vakken te organiseren?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 1 - Je bent zelfstandig.

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 5 - Wat je thuis doet, is geen normaal huiswerk.

Over het thema didactiek, zie ook fragment 17 - Lichaamstaal.

Vragen van de leerlingen

Gerrit Rietveld College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

In het Gerrit Rietveld College wordt onder andere gewerkt in domeinen. Leerlingen zijn in een grote ruimte in groepen met een opdracht bezig, terwijl de leraar beschikbaar is voor vragen. De leraar Nederlands vertelt dat hij daardoor meer aandacht aan individuele leerlingen kan schenken. Leerlingen stellen ook makkelijker vragen. We zien dit geïllustreerd in een lesfragment waarin een groepje leerlingen de leraar te hulp roept.

Thema Didactiek

Citaat

Zeker is dat door deze interactieve manier van werken je met alle leerlingen even een contactje hebt in de les. Dat heb je tijdens een klassikale les veel minder. (...) En je krijgt ook sneller vragen... je krijgt ook sneller contact over datgene waar het om gaat. Want leerlingen schromen soms om in een klassikale situatie vragen te stellen en in deze niet.

Discussie

- Leerlingen werken in groepen aan opdrachten. De groep werkt in hoge mate zelfstandig terwijl de leraar beschikbaar is voor wie hem nodig heeft. De leraar Nederlands noemt dat een 'interactieve werkvorm'. Vindt u dat die interactie tot zijn recht komt in dit lesfragment? Waar blijkt dat uit?
- De leraar vindt het contact met de leerlingen belangrijk. Welke taalkansen creëert hij in het gesprek met het groepje, die hij in een klassikale les waarschijnlijk zou missen?
- Herkent u de uitspraak dat leerlingen soms geen vragen durven te stellen ('schromen')? Hoe pakt u dat probleem in uw lessen aan?
- Welke didactische maatregelen neemt u in uw klas om ervoor te zorgen dat u in het contact met de leerlingen ook echt bezig bent met de inhoud van uw onderwijs (zoals in dit lesfragment het literaire begrip 'karakter')?

Thema Leraar

Citaat

Leraar: Wat denk je dat ik je ga aanbieden? (...) Kijk lekker in je boek (...) Maar kunnen jullie je nog herinneren dat het daarover ging, bij Over Lezen? Over karakters...

Leerling 1: Ja, dat je meer over de persoon te weten komt.

Leerling 2: Als je zoveel van een persoon te weten komt. Dan noem je dat een karakter. Toch?

Leraar: Dat zijn hele aardige opmerkingen die hier gemaakt worden...

Leerling 2: Dat staat in het boek tenminste. Toch?

Discussie

- De groep stelt de leraar een vraag over het literaire begrip 'karakter'. Omschrijf de manier waarop de leraar hier bemiddelt tussen enerzijds de taal en het begrip van de leerlingen ('de persoonlijke eigenschap van iemand') en anderzijds de (conceptuele) inhoud van het vak. Welke vaardigheden heeft hij hiervoor nodig?
- Tussen de bedrijven door – in de kwestie 'de' boek of 'het' boek - ontpopt de leraar zich ook als een echte leraar Nederlands. Er is met andere woorden ook aandacht voor taalvormen. Herkent u dit type situatie? Hoe reageert u op taalfouten van uw leerlingen?
- De leraar geeft als reactie op de vraag wel suggesties maar niet het antwoord, ondanks het dwingende 'Toch?' van leerling 2. Welke suggesties en wedervragen kunt u bedenken om een direct antwoord te voorkomen? Slaagt u in uw praktijk er voldoende in om leerlingen zelf aan het denken te zetten?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 15 - Leerlingen helpen elkaar.

Over het thema didactiek, zie ook fragment 19 - Schrijven en verbeteren.

Over het thema leraar, zie ook fragment 18 - Taalvaardigheden in onderzoek.

Leerlingen helpen elkaar

Gerrit Rietveld College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

In het Gerrit Rietveld College wordt onder andere gewerkt in domeinen. Leerlingen zijn in een grote ruimte in groepen met een opdracht bezig, terwijl de leraar beschikbaar is voor vragen. We zien een groepje aan het werk. Een leerling is positief over het feit dat leerlingen elkaar kunnen helpen: je kunt ook van elkaar leren. Het oordeel van de leraar is ook positief: het verhoogt de motivatie en verbetert de werkhouding.

Thema Leerlingen

Citaat

Leerling: De meester kan niet elke dag naar je toe komen om uitleg te geven aan de hele klas of van leerling naar leerling te gaan. En misschien weet een medeleerling dat veel beter en dan kan hij dat vertellen. En zo... zo leer jij het ook. (...)

Leraar: Maar over het algemeen zie je dat kinderen – en dat komt eigenlijk door het hele simpele feit dat ze het prettig vinden om met elkaar te mogen samenwerken en met elkaar te overleggen, dat ook gezellig vinden – je ziet dat ze daardoor ook vaak tot beter werken komen.

Discussie

- Vanuit het perspectief van de leraar leidt samenwerking/groepswerk tot een betere onderwijskwaliteit. Bent u het hiermee eens? Waarom wel of niet? Maak een inventaris van leersituaties waarbij samenwerken een positief effect kan hebben.
- Vanuit het perspectief van de leerling is groepswerk vooral handig: je krijgt hulp van een medeleerling als de leraar niet beschikbaar is. Welke valkuilen zijn er volgens u in situaties waarin leerlingen elkaar helpen? Hoe zijn die te voorkomen?
- Wordt er in uw school bij het werken in groepen speciaal aandacht besteed aan taalzwakke leerlingen. Waarom wel of niet? Zo ja, hoe pakt u dat aan?

Thema Didactiek

Citaat

Nou, waar het bijvoorbeeld goed ging is dat er af en toe zelf naar oplossingen werd gezocht, bij grammatica. Daar hebben ze elkaar echt nodig, want –dat viel me op – ze vertrouwen nog niet echt op hun eigen oordeel. En wat je natuurlijk vaak ziet is dat in zo'n groepje dan één iemand wel het idee heeft van: nou ik weet wel hoe het zit en schrijf dat maar op. En die anderen vinden dat allang best. En hierbij, ja dat is eigenlijk een negatief punt, namelijk ze zitten nog heel onzeker in de grammatica. Maar als positief punt heeft dat dus dat ze wel daardoor meer met elkaar in gesprek komen over 'hoe zit dat nou?', en 'volgens mij zat het zo'.

Discussie

- In het eerste deel van het fragment ziet u een groepje leerlingen aan het werk. Hoe zou u hun samenwerking typeren? Wat vindt u van dit type groepswerk?
- Volgens de leraar leidt onzekerheid over de leerstof tot inhoudelijk interessante gesprekken in een groep. Bent u het hiermee eens? Geef daar, indien mogelijk, eigen voorbeelden van.
- Welke didactische maatregelen neemt u in uw eigen werksituatie om ervoor te zorgen dat leerlingen in hun groepswerk tot betekenisonderhandeling en begripsvorming komen?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 14 - Vragen van de leerlingen.

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 1 - Je bent zelfstandig.

Over het thema didactiek, zie ook fragment 1 - Je bent zelfstandig.

Luisterboeken

Vader Rijn College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

In deze school verzorgen leerlingen zelf workshops (presentaties) over een onderwerp naar keuze. We zien hoe de leerling Sumaya haar voorbereiding van de workshop met haar lerares Nederlands doorneemt. Er volgen een aantal fragmenten uit haar presentatie over luisterboeken aan klasgenoten. Ten slotte kijkt Sumaya samen met haar lerares terug hoe het is gegaan.

Thema Leerstof

Citaat

Nou, een luisterboek is een boek, maar dan met een cd erbij. Dat is dit. En dat kan je dan beluisteren. En dan kan je het verhaal erbij lezen. Dat doen mensen omdat... soms hebben ze geen zin om te lezen. Of dat vinden ze prettig en het is rustgevend. Hebben jullie ooit van luisterboeken gehoord?

Discussie

- 'Luisterboeken' is een verschijningsvorm van literatuur en behoort als zodanig tot de leerstof van het vak Nederlands. Wat vindt u van de wijze waarop dit vakonderdeel aan de orde komt? Wat heeft Sumaya volgens u over luisterboeken geleerd?
- Wordt er in uw school aandacht aan literatuur besteed? Gebeurt dat incidenteel of hanteert u een leerlijn en/of een vaste set materialen? Hoe bevalt dat?
- Naast literatuur illustreert dit fragment ook de taalvaardigheid 'presenteren'. Wat vindt u van de didactische setting waarin Sumaya haar presentatievaardigheid oefent? Wat heeft ze volgens u van deze oefening geleerd?
- Op welke manier besteedt u in uw praktijk aandacht aan de vaardigheid presenteren? Gebeurt dat incidenteel of hanteert u een leerlijn en/of een vaste set materialen? Hoe bevalt dat?

Thema Leraar

Citaat

Sumaya: Hebben jullie ooit van luisterboeken gehoord?

Leerlingen: Nee. Nee. Nee.

Sumaya: Nooit. Okay. Nou. Dan ga ik jullie nu vertellen wat voor luisterboek ik aan jullie ga laten luisteren.

(...)

Lerares: En zo ging het dan ook, hè. Dan zei iemand ja of nee. En dan zaten ze jou zo aan te kijken. Want ja, ik heb toch antwoord gegeven, dachten ze dan. Maar ik denk, of dat weet ik wel zeker, dat als jij wat meer open vragen had gesteld, dan had je ze ook meer uitgedaagd om wat meer te vertellen, omdat ze dan niet alleen maar met ja of nee kunnen antwoorden.

Discussie

- De lerares Nederlands begeleidt Sumaya bij haar presentatie, zowel ervoor als erna. Wat vindt u van haar aanpak? Uit welke kennis en vaardigheden put zij?
- In de nabespreking zoomt de lerares in op het stellen van (open) vragen aan het publiek. Wat vindt u van die keuze? Welke andere aspecten van de presentatie zouden volgens u ook aan de orde kunnen komen in de nabespreking? Hoe zou u dat doen?
- Het fragment toont de activiteiten van een lerares Nederlands. Maar presenteren kan ook bij andere vakken een rol spelen. Zou een leraar van een ander vak eenzelfde ondersteuning kunnen bieden? Hoe gaat dat in uw school?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 19 - Schrijven en verbeteren.

Over het thema leerstof, zie ook fragment 4 - Praatkaartjes.

Over het thema leraar, zie ook fragment 12 - Presenteren in de les Nederlands.

Lichaamstaal

Sint-Ritacollege (Kontich)

Fragment

Omschrijving

Tijdens een les Nederlands hebben groepjes een presentatie voorbereid. Voordat de leerlingen zelf hun kunsten vertonen, geeft de lerares nog een aantal tips voor hun lichaamshouding. Zij doet dat door zichzelf als voorbeeld te stellen en daar hardop denkend op te reageren.

Thema Didactiek

Citaat

Het handigst van al is: u zet uw voeten op een aparte steen. (Hilariteit en tumult) Ja? Je ziet dat he? Dat is comfortabel. En ik voel dat de grond mij draagt en als je mij een stoot geeft, dan val ik niet om. Ondertussen ben ik hier bezig met mijn uitleg. En mijn armen die volgen gewoon en ik heb iets vast. Ja? Kan niet, heb ik nu niet, broekzakken. Maar zo staan, zo ook staan, dames en heren. Wat is mijn lichaamstaal op dit moment?

Discussie

- De vaardigheid presenteren kent ook non-verbale kanten. Die brengt de lerares onder de aandacht door middel van modelling. Wat vindt u van deze didactische aanpak?
- Komen alle non-verbale kanten van het presenteren in dit fragment voldoende tot hun recht? Welke mist u? Hoe zou u die didactisch vormgeven?
- Zijn er in uw eigen praktijk taalvaardigheden die zich bij uitstek lenen om via modelling aan te bieden? Gebruikt u die didactiek dan ook? Welke belemmeringen ondervindt u?

Thema Leraar

Citaat

Lerares: Staan we dan soms vooral en als we dan zenuwachtig zijn dan zo... Heb ik jullie toch al eens verteld, hè? Twee van die onmogelijke houdingen, waarbij je zegt. Weet je het nog? Wat moet je doen?

Leerling: Moet je dan niet zo een gommeke in je handen vasthouden of zo...

Lerares: Ja we nemen iets vast. Want wat moeten we anders toch doen met ons handen. En onze armen die hangen dan zo... en dan ons haar... en dan staan we toch echt wel heel belachelijk.

Discussie

- Wat vindt u van de manier waarop de lerares 'zenuwen' en 'lichaamshouding' aan de orde stelt? Hoe zijn in het algemeen de reacties van de leerlingen?
- Welke eigen vaardigheden brengt de lerares hier in stelling om het punt van lichaamstaal tijdens presentaties onder de aandacht te brengen? Hebt u die vaardigheden ook?
- Presenteren, inclusief de non-verbale kanten ervan, speelt in meerdere onderwijssituaties en / of vakken een rol. Hebben in uw school alle betrokken leraren voldoende in huis om leerlingen bij deze taalvaardigheid te begeleiden? Wat dient er volgens u op dit punt te verbeteren?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 12 - Presenteren in de les Nederlands.

Over het thema didactiek, zie ook fragment 13 - Opdrachten in groepswerk.

Over het thema leraar, zie ook fragment 4 - Praatkaartjes.

Taalvaardigheden in onderzoek

Sint-Ritacollege (Kontich)

Fragment

Omschrijving

Tijdens het seminarie vindt er regelmatig een voortgangsgesprek tussen de leerlingen en de lerares geschiedenis plaats. Hier bespreekt zij met een groep leerlingen de vorderingen in het onderzoek naar de Islam. Het gaat onder andere om het gebruik van bronnen en het uitvoeren van een enquête.

Leerstof

Citaat

Je komt automatisch steeds op hetzelfde pijnpunt. Jullie zitten op een heel beladen onderwerp. Een heel interessant onderwerp, maar heel beladen, zowel bij ons, in onze cultuur als in die Islamcultuur zelf. En ik denk dat je gaat moeten beperken. Ik stel voor dat je die Ramadan er toch absoluut af laat. Want inderdaad, wat Ruth aangeeft van: uit hoeveel bronnen ben je bezig, waar wordt dat gezegd? Je poneert een aantal stellingen over de Islam. Ik denk, moesten er een aantal het horen, ge zou gezocht worden.

Discussie

- In een seminarie doen leerlingen onderzoeksvaardigheden op. Een aantal daarvan heeft een sterk talig karakter. Welke talige vaardigheden brengt de lerares in het hele fragment onder de aandacht van de leerlingen? Kunt u nog andere talige onderzoeksvaardigheden bedenken?
- Talige onderzoeksvaardigheden zijn in het seminarie functioneel ingebed. Welke van die vaardigheden zouden volgens u ook afzonderlijk kunnen/moeten worden aangebracht en geoefend?
- Zijn er in uw school projecten of activiteiten waarin taalvaardigheden een (ondersteunende) rol spelen? Om welke taalvaardigheden gaat het? Hebben zij ook een afzonderlijke plaats in het curriculum? Wie is daarvoor verantwoordelijk?

Thema Leraar

Citaat

Het is ontzettend belangrijk dat je hier vooral zoveel mogelijk bronnen leest. Die heel kritisch bekijkt. En dan zit je op het gebied van: wat zijn de verschillende scholen binnen de Islam? Wie zegt wat? In welke cultuur? Wat jij heel hard aangeeft, Stephanie, van de verbondenheid van de cultuur en dan die religie. Ik denk dat ge daarop moet focussen.

Discussie

- De lerares begeleidt in dit voortgangsgesprek het onderzoek van een groep leerlingen. Wat vindt u van haar manier van begeleiden? Welke eigen vaardigheden moet zij daartoe in stelling brengen?
- Waar en hoe bemiddelt deze lerares tussen de taal / het begrip van de leerlingen en het conceptuele kader van de leerinhoud (Islam)? Wat vindt u daarvan?
- Waar en hoe besteedt deze lerares aandacht aan de talige vormgeving? Hoe beoordeelt u haar aanpak?
- Voert u in uw eigen praktijk dit type voortgangsgesprekken? Wat zou u er zelf aan willen verbeteren?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 11 - De moderator (gespreksleider).

Over het thema leerstof, zie ook fragment 5 - Wat je thuis doet, is geen normaal huiswerk.

Over het thema leraar, zie ook fragment 14 - Vragen van de leerling.

Schrijven en verbeteren

Vader Rijn College (Utrecht)

Fragment

Omschrijving

Een leraar vertelt over zijn ervaringen met het verbeteren van schrijfwerk van leerlingen. Hij stimuleert leerlingen om de verbeteringen ook werkelijk in hun eigen teksten door te voeren. Hij merkt dat als hij echte interesse toont in wat de leerlingen schrijven, de leerlingen meer gemotiveerd zijn om aandacht aan hun schrijfwerk te besteden.

Thema Leerlingen

Citaat

Ja en er was een keer een meisje die kwam met een tekst aanzetten. Ik begreep waar het over ging, maar het was ongelofelijk slecht Nederlands. (...) Dus ik dacht: dat kind zit net in Nederland. Dat vroeg ik aan haar. En toen bleek dat ze vanaf de basisschool eerste klas al hier in Nederland les had. En er heeft nooit iemand commentaar gegeven. Nou, dus ik vond het heel leuk wat ze schreef, maar ik vond dat het wel in een wat beter Nederlands kon. Heb ik het aan haar gevraagd en sinds die tijd, weet ze dat ik het daarop nakijk en schrijft ze ook veel beter. Dus het heeft waarschijnlijk nooit iemand geïnteresseerd. Dat is natuurlijk wel jammer.

Discussie

- De leraar maakt op basis van een geschreven tekst een foute inschatting van de taalachtergrond van een leerling: 'Dat kind zit net in Nederland'. Hoe kijkt u daar tegenaan? Herkent u dit soort inschattingfouten? Is het normaal dat ze in een school voorkomen?
- Wat vindt u van de interpretatie van deze leraar, dat er in de schoolloopbaan van het meisje te weinig aandacht aan haar schrijfvaardigheid is besteed?
- Taalzwakke leerlingen hebben baat bij specifieke ondersteuning. Wat vindt u van de ondersteuning die deze leraar biedt? Zou u in uw werksituatie eenzelfde soort ondersteuning willen / kunnen bieden? Waarom wel of niet?

Thema Didactiek

Citaat

Nou dan kan je een tekst lezen op twee manieren. Wat wil zo'n kind aan jou vertellen, dus wat is inhoudelijk interessant? En dan kan je ook nog vragen: vind je het leuk als ik in jouw tekst (...), maar je vergist je wel de hele tijd in bepaalde woorden. Mag ik dat verbeteren? Nou dan zeggen die kinderen meestal: ja dat mag. Nou okay dan, je hebt het in de computer zitten, je oude verhaal, doe je met de verbeteringen erbij, haal je het nog een keer uit de computer. Plak het bij elkaar. Laat zien aan jouw leermeester dat je het eerst verkeerd deed, maar dat je inhoudelijk dezelfde tekst geeft, maar dat het gewoon taalkundig mooier eruit ziet.

Discussie

- De leraar hanteert hier een bepaalde didactisch aanpak van schrijfonderwijs. Hoe zou jij die aanpak typeren? Wat vind je van deze aanpak?
- Welke taalkansen creëert deze aanpak voor leerlingen?
- Is er in jouw werksituatie voldoende ruimte om op deze manier met schrijfwerk van leerlingen om te gaan? Waarom wel of waarom niet?

Verband met andere fragmenten

Over deze school, zie ook fragment 16 - Luisterboeken.

Over het thema leerlingen, zie ook fragment 10 - Leermeestergesprek over een koppel.

Over het thema didactiek, zie ook fragment 14 - Vragen van de leerlingen.

Hoofdstuk 5

Kansen, bedreigingen, aandachtspunten

U hebt nu een en ander gezien en gelezen over het vak Nederlands bij nieuwe vormen van leren. Ongetwijfeld hebt u onderweg kansen en bedreigingen voor het vak Nederlands opgepikt. De filmbeelden werden eerder vertoond tijdens drie conferenties en studiedagen met Nederlandse en Vlaamse beleidsmakers, leraren, lerarenopleiders en schoolbegeleiders. Op basis van de beelden en de discussie in deze conferenties hebben we een lijst opgesteld met belangrijke kansen, bedreigingen en aandachtspunten. Ze kunnen u helpen om de kansen die nieuwe vormen van leren bieden voor het vak Nederlands in uw school ten volle te benutten en mogelijke bedreigingen te voorkomen. Het volgende kan u dan ook als soort van checklist beschouwen voor uw eigen schoolpraktijk.

5.1 Kansen

1. Welke kansen bieden nieuwe vormen van leren en taalleren voor de leerstof?

- **Inhoud en leerlijn:** deelaspecten, aangeleerd in het vak Nederlands, kunnen worden toegepast in een andere situatie;
- **Thematisch/functionele inbedding:** nieuwe vormen van leren bieden meer kansen voor inhoudelijke flexibiliteit, omdat de rigide vakkenstructuur verdwijnt;
- **Evaluatie en opvolging:** onmiddellijke feedback aan de leerlingen zorgt voor meer inzicht in de vooruitgang die zij maken, zowel voor de leraar als voor de leerling zelf.

2. Welke kansen worden er geboden vanuit het leermateriaal?

- **Schoolboek:** het gebruik van een aangepaste methode, indien beschikbaar, geeft leraren zicht op de hele leerlijn en op de volle breedte van het vak Nederlands. Een andere optie is bestaande schoolboeken voor taal te selecteren met het oog op kansen om vakoverschrijdend te werken.
- **Eigen materiaal:** waar een schoolboek soms werkt als een keurslijf (te schools, te weinig relevant, snel verouderd, niet vakoverschrijdend...), ontstaat hier een uitgelezen kans, voor zowel leraren als leerlingen, om te werken met levend en authentiek taalmateriaal en om nieuwe taalvaardigheden te integreren;
- **Thematisch inbedden:** (taal)vaardigheden inoefenen en daarbij streven naar een maximum aan transfer (van het ene vak naar het andere, maar ook naar situaties buiten de school) gebeurt bij voorkeur projectmatig vanuit een bepaald thema.
- **Nieuwe leerplannen:** waarom niet vakoverschrijdende leerplannen samenstellen en vervolgens daarbinnen nagaan wat nog vakspecifiek is?

3. Welke kansen bieden nieuwe vormen van leren en taalleren voor organisatie en didactiek?

- **Taalkansen:** de input is levensecht en functioneel. Er is meer mogelijkheid tot reflectie;
- **Werkvormen:** alle leerstijlen worden aangesproken. Er is meer ruimte voor groeps- en zelfevaluatie;
- **Leerlijnen:** men kan leerlijnen taal opstellen voor alle leraren;
- **Uniformiteit en transfer:** door projectmatig te werken, kan men de structuur van opdrachten stroomlijnen en op die manier de voortgang van het werk beter bewaken en evalueren. Dat is mogelijk door te werken met kijkwijzers, stappenplannen, protocollen..., wat ook de transfer ten goede komt;
- **Evaluatie en opvolging:** nieuwe vormen van leren genereren automatisch strategieën van onmiddellijke feedback aan de leerlingen en zorgen zo voor meer inzicht in de vooruitgang die zij maken, zowel voor de leraar als voor de leerling zelf.

4. Welke kansen bieden nieuwe vormen van leren en taalleren voor leerlingen?

Het beeldmateriaal laat heel uiteenlopende reacties van leerlingen zien: leerlingen die het prettig vinden om zelfstandig te werken en niet te worden opgehouden door trage medeleerlingen (Sint-Pieterscollege & Sint-Jozefshandelsschool), leerlingen die zich gelukkig voelen binnen het principe van het competentiegericht leren en zich het jargon van die manier van werken eigen hebben gemaakt (Vader Rijn

College), leerlingen die zeggen echt iets geleerd te hebben van het sectorwerkstuk (Rietveld College) en leerlingen die (nog) niet aan de nieuwe aanpak gewend zijn en het liefst zo snel mogelijk willen teruggaan naar de vertrouwde, klassikale lessen (Rietveld College).

Vaak genoemde kansen:

- **Meer interesse:** de relevantie van een thema wordt duidelijk voor de leerlingen, er wordt een link gelegd tussen leerstof en leerling, en de leerlingen krijgen de kans om zich persoonlijk te ontwikkelen;
- **Meer motivatie:** leerlingen kunnen zelf kiezen met welk materiaal ze aan de slag gaan. Taken zijn voor hen levensechter en authentieker;
- **Meer samen leren:** er wordt rekening gehouden met leerstijlen. Leerlingen krijgen de kans om elkaar vragen te stellen. Er is meer interactie en communicatie in een leersituatie. Elkaars zwaktes en sterktes ontdekken leidt tot attitudevorming;
- **Meer autonomie:** als ze goed worden begeleid, gaan de leerlingen harder werken en appreciëren ze hun zelfstandigheid;
- **Meer taalontwikkeling:** leerlingen leren zich bijvoorbeeld nauwkeuriger uitdrukken.

5. Welke kansen bieden nieuwe vormen van leren en taalleren voor leraren Nederlands en andere vakken?

- **Vaardigheden leraren Nederlands:** men ontwikkelt 'specialisten' binnen het eigen vakgebied. Leraren andere vakken gaan ook meer belang hechten aan een degelijke kennis van het Nederlands;
- **Vaardigheden andere vakken:** leraren gaan hun kennis van het vak combineren met een grotere kennis van de Nederlandse taal;
- **Samenwerken:** taalleraren en zaakvakleraren kunnen samen de taalleerlijn uitwerken; bepaalde communicatietechnieken worden overgedragen naar contexten (vakken) die realistischer zijn voor de leerlingen dan wat ze eerder voorgeschoteld kregen. Dit gebeurt vooral in het technisch en beroepsonderwijs;
- **Context:** leraren krijgen meer oog voor de individuele behoeften van de verschillende leerlingen (onderwijs op maat); schoolboeken zullen minder slaafs worden gevolgd en meer dienen als leidraad; huiswerk wordt zinvoller opzoekwerk.

5.2 Bedreigingen

1. Welke bedreigingen schuilen er achter nieuwe vormen van leren en taalleren voor de leerstof?

- **Inhoud en leerlijn:** over leerlijnen dient goed te worden nagedacht, ze te globaal omschrijven is een valkuil;
- **Taalmethode:** schoolboeken leggen inhouden te veel vast en staan de flexibilisering in de weg;
- **Nieuwe Taalvaardigheden:** een te grote nadruk op bijvoorbeeld presentatievaardigheden staat andere vaardigheden in de weg. Het risico bestaat ook dat niveaus van taalbeheersing te globaal omschreven worden;
- **Taalkansen:** het vak Nederlands dreigt te verarmen en zelfs gereduceerd te worden door uitsluitend vaardigheidsonderwijs.

2. Welke bedreigingen zijn er wat het lesmateriaal betreft?

- **De afstemming van lesmateriaal** tussen nieuwe en traditionele vormen van leren kan heel onduidelijk zijn en verwarrend werken naar zowel leerlingen als leraren. Wat gebruik je uit welke methode en wat niet? En waarvoor ontwikkel je nieuw materiaal?
- **Nieuwe vaardigheden**, zoals presenteren, zijn niet in alle vakmethodes verwerkt. Er moet veel zelf worden ontwikkeld, zeker als je cyclisch wilt werken om de vaardigheden goed te trainen;
- Biedt een sterke focus op **vaardigheidstraining** nog genoeg ruimte voor taalplezier, literatuur, meta-communicatie...?

3. Welke bedreigingen zijn er voor de organisatie en didactiek?

- **Werkvormen:** hoewel er veel kansen zijn om te differentiëren is het belangrijk om alle onderwijsstijlen aan bod te laten komen; transfer wordt het best gewaarborgd bij een normaal-functionele didactiek.
- **Leerlijnen:** door gebrek aan deskundigheid doen leerlingen maar wat, zonder dat er een leerlijn (groeilijn) in zit.

4. Welke bedreigingen zijn er voor leerlingen?

- **Organisatie en didactiek:** de implementatie van degelijke vormen van Het Nieuwe Leren vergt heel veel tijd; daarnaast is het praktisch onmogelijk om rekening te houden met alle verschillende leerstijlen van de leerlingenpopulatie; andere valkuilen zijn het mogelijk gebrek aan begeleiding, onvoldoende organisatie en het gebrek aan competente leraren, waardoor het risico ontstaat dat de leerling de lat voor zichzelf niet hoog genoeg legt;
- **Samen leren:** als vier taalzwakke leerlingen moeten samenwerken, wordt taalleren moeilijk.

5. Welke bedreigingen zijn er voor leraren?

Er zijn veel aandachtspunten waarmee leraren rekening moeten houden. Dat vergt heel wat werk, overleg en inzichten. Heel vaak ontbreken strak omliggende omschrijvingen van welke doelstellingen men nastreeft met betrekking tot het Nederlands. Bovendien vrezan tal van vakleraren in grote mate dat vakkennis ten koste gaat van meer aandacht voor taal. Vaak ontbreekt het zaakvakleraren ook aan voldoende kennis van het Nederlands om bepaalde taalvaardigheden op een degelijke manier aan hun leerlingen over te dragen. Ook coaching is bovendien niet zo evident, zijn leraren daar voldoende voor opgeleid?

Mogelijk gaat de leraar Nederlands zich bedreigd voelen, want als taal plots centraal gaat staan in elk vak, zou wel eens iedereen zich met het Nederlands kunnen gaan bemoeien. Dit kan leiden tot een tussenvorm, iets tussen traditioneel onderwijs en Het Nieuwe Leren/Begeleid Zelfstandig Leren in. Dat is geen drama, maar in dat geval moet de leraar consequent zijn in zijn keuzes en naar die aanpak streven die het grootste leereffect heeft voor de leerlingen, en dat is geen sinecure.

Andere genoteerde bedreigingen:

- **Vaardigheden binnen onderwijs Nederlands:** kennis buiten het eigen vakgebied ontbreekt vaak. Hoe kan de leraar Nederlands voldoende geïntegreerd werken?
- **Vaardigheden van leraren:** men kan niet van een zaakvakleraar verwachten dat hij ook een specialist is op vlak van taal. Een te grote focus op taalvaardigheid kan bovendien zorgen voor frustraties bij de vakleraren: waar blijft hij met zijn leerinhouden?
- **Samenwerken:** ondanks de pretentie van nauwe samenwerking tussen de zaakvakleraar en de taalleraar, bestaat het gevaar dat de taalleerlijn toch het (exclusief) product wordt van de taalleraar. Bovendien kan de noodzaak tot samenwerken ook bedreigend zijn voor sommige leraren. Is er voldoende collegialiteit?
- **Context:** een onvoldoende vernieuwende schoolcultuur en vasthouden aan beleidstradities kan vakoverschrijdend werken en nieuwe vormen van leren in de weg staan;
- **Didactiek en organisatie:** gebrek aan coördinatie kan er bijvoorbeeld toe leiden dat de leerlingen over dezelfde prestaties uiteenlopende feedback krijgt (wat leren ze dan?). Daarnaast komen leerlingen allicht met veel vragen tegelijk op de leraar af. Hoe voorkomt de leraar dan chaos? Hoe volgt hij al zijn leerlingen adequaat op?

5.3 Aandachtspunten

1. Welke aandachtspunten zijn er in verband met de leerstof?

De filmimpressies roepen twee belangrijke vragen op over de leerlijnen voor het vak Nederlands:

- Als taalvaardigheden worden opgenomen in het werken aan 'prestaties' (Vader Rijn College) of in seminaries (Sint-Rita college) of in het sectorwerkstuk (Gerrit Rietveld College), hoe bewaken we dan de leerlijnen?
- Hoe definiëren we het concept 'leerlijn'? Via de opbouw van vaardigheden in het aanbod? Of aan de hand van de weg waarlangs een leerling een vaardigheid verwerft?

Wat opvalt, is dat de vaardigheid presenteren in alle vier de scholen voorkomt. Ook al kan men op basis daarvan in principe een leerlijn afleiden (eerst werkt men met foto's, vervolgens schakelt men over op PowerPoint, daarna maakt men gebruik van prentkaartjes...), toch zijn de leerlingen daar niet allemaal even vaardig in. Als oplossing kiest men (in de ene school al uitdrukkelijker dan in de andere) voor een systeem waarbij leerlingen zelf mogen beslissen welke aspecten van hun vaardigheid ze willen verbeteren. Problematisch hierbij is dat de leraar zelf moet beschikken over een fijnmazig concept van 'presenteren', zodat hij de individuele leerlijn van een leerling effectief kan begeleiden. En precies dit laatste ontbreekt vaak.

De filmfragmenten roepen ook vragen op over de normaal-functionaliiteit van de context waarin taalvaardigheden worden gebruikt. Functionele inbedding is op zich een goed uitgangspunt, maar toch blijft er een onderscheid bestaan tussen taalvaardigheid oefenen en toepassen (bijvoorbeeld presenteren), tussen Nederlands leren en Nederlands doen. Ideaal is een goede wisselwerking tussen die twee. Men zou dus kunnen streven naar een normaal-functioneel ingebedde presentatie met focus op levens-echte inhoud, waarbij de leerling voor een beperkt aantal vormaspecten (bijvoorbeeld formulering, opbouw) feedback vraagt van zijn medeleerlingen of van de leraar.

2. Welke aandachtspunten zijn er in verband met didactiek en organisatie?

- **Hoe moeten we evalueren?** Als leerlingen via verschillende werkvormen en authentieke taken vaardigheden (notuleren, presenteren ...) leren, hoe wordt dit dan geëvalueerd? Hoe kan je de verworvenheden van de leerlingen bovendien consolideren? Bieden een portfolio en volgsysteem voldoende antwoord op deze vragen? Zonder een goede opvolging en systematisering dreigt een didactiek te ontstaan van 'losse flodders'.
- **Zijn de scholen en klaslokalen voldoende uitgerust** voor andere vormen van leren? Wat moet er veranderen? Wat is haalbaar?

3. Welke aandachtspunten zijn er in verband met de leerlingen?

- Leerlingen hebben een sterke behoefte aan **ruimte** om op hun eigen manier te leren. Die ruimte dient echter niet onbegrensd, vaag of leeg te zijn;
- Leerlingen benadrukken hun **behoefte aan duidelijke kaders**: een heldere organisatie, effectieve leercondities en een fysieke leeromgeving die het leren ondersteunt (bijvoorbeeld geen rumoerige hallen);
- Leerlingen worden graag begeleid door **competente leraren** die weten wat ze moeten doen en die de vereiste kennis van hun vakgebied aan de dag leggen, zoals bijvoorbeeld een leraar Nederlands die goed in de gaten heeft op welke momenten en plekken in het curriculum de taalvaardigheden 'geoe-fend' moeten worden;
- Leerlingen hebben **zicht op de leerstof** die ze zich eigen moeten maken. Als autonome leersers moeten zij na verloop van tijd het verband kunnen leggen tussen de eigen individuele leerlijn en de vereiste vakkennis.

4. Welke aandachtspunten zijn er in verband met de leraren?

Indien men nieuwe vormen van leren op een degelijke manier wil implementeren, heeft men het volgende nodig:

- **Leraren Nederlands die:**
 - meedenken vanuit taalbehoeften van andere vakken;
 - oog hebben voor eigenheid/de essentie van het vak;
 - visie hebben op taal leren;
 - kunnen denken vanuit het perspectief van de wensen en behoeften van de collega's;
 - oog hebben voor verschillen tussen leerlingen en hun didactiek hierop richten (variatie werkvormen, differentiëren ...).
- **Leraren andere vakken die:**
 - zich openstellen voor taal en voldoende receptieve vaardigheden hebben;
 - binnen het eigen vak aandacht besteden / ruimte creëren voor taal;
 - beschikken over voldoende taalcompetenties, bijvoorbeeld om talige struikelblokken te leren herkennen en adequaat te reageren;
 - de eigenheid en essentie van hun vak kennen;
 - zich bewust zijn van hun eigen vaktaal.
- **Een team** waarin men elkaars kwaliteiten erkent en dat tot eensgezindheid wil komen over inhoud, leerlijn, aanpak, eenvormige kijkwijzers om leerlingen te volgen en te evalueren enz.
- **Een schoolbestuur** dat voldoende aandacht besteedt aan een taalbeleid.

Toch blijven er vragen: zijn leraren Nederlands enkel coach en expert wanneer de behoefte daaraan zich opdringt? Waar is er nog ruimte voor vakgebonden input? Waar houdt coachen op en begint evalueren? Is er voldoende tijd en ruimte voor overleg?

5.4 Tot slot

De kansen, bedreigingen en aandachtspunten voor leerstof en leermateriaal, didactiek, leerlingen en leraren worden hier algemeen geformuleerd. Er wordt geen oordeel uitgesproken over de aanpak binnen de vier scholen. Hun aanpak en de neerslag daarvan in deze brochure en dvd zijn bedoeld als een springplank en inspiratiebron vanwaar u de situatie op uw eigen scho(o)l(en) kan onderzoeken en kritisch tegen het licht houden. Deze synthese van kansen, bedreigingen en aandachtspunten kan u daarbij helpen. Veel succes!

Verder lezen

Bonset, H. & D.Ebbers (2007). Nederlands in het vmbo; interviews en casestudies. Enschede, SLO, studie en onderzoek binnen het project Nederlands VO, 41.

Van den Branden, K. (1995). Negotiation of meaning in second learning acquisition: a study of primary school classes. – Unpublished doctoral dissertation, Leuven.

Commissie Dijsselbloem (2008). Tijd voor Onderwijs. www.tweedekamer.nl/images/kst113842.8s_tcm118-149847.PDF

Ebbers, D. Nederlands in een geïntegreerd curriculum. Schering en inslag. Levende Talen Tijdschrift jaargang 3, nr. 4, 2003.

Elbers, E., M. Hajer, T. Koole, M. Jonkers, J. Prenger (2002). Leerzame tweegesprekken: individuele begeleiding in multiculturele klassen. *Pedagogiek* 22,2, 159-171.

Hajer, M. Leren in een tweede taal. Interactie in een meertalige mavo-klas. Wolters Noordhoff, 1996.
Hajer, M., Meestringa, T. Handboek Taalgericht Vakonderwijs. Herziene druk, 2008.

Inspectie van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2004-2005. Den Haag, 2006.

Laan, van der E. en T. Meestringa. Verslag van de landelijke werkconferentie van het Platform Taalgericht Vakonderwijs, Zwolle, 2005.

Lockhorst, D. (2003). Leerling en leraar in samenspraak. De betekenis van onderwijsleerdialogen voor de zelfstandigheidsontwikkeling van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Dissertatie. Leuven, Garant.

Meestringa, T., H. Hacquebord, M. Hajer, J. Verbeek, T. Witte, T. Van der Linden. Nederlands zonder etnische grenzen. 's Hertogenbosch, Katholiek Pedagogisch Centrum, 1994.

Prenger, J. Taal telt! Een onderzoek naar de rol van taalvaardigheid en tekstbegrip in het realistisch wiskundeonderwijs. Proefschrift Groningen 2005.

Riteco, A. & I. Hoffman (2005). De rol van taal bij het leren. Taalontwikkelen beroepsonderwijs. Pilot bij Unit Zorg & Welzijn Utrecht, Opleiding Verpleegkunde. ROC Midden Nederland i.s.m. Hogeschool van Utrecht.

Schrooten, W. en Vermeer A., (1994). Woorden in het basisonderwijs. 15.000 woorden aangeboden aan leerlingen, *Studies in meertaligheid* 6, Tilburg University Press.

Van Braak, J., & Schrauwen, W. (2001). Stappen op weg naar een taalbeleid op school. *Vonk. Tijdschrift van de Vereniging voor het Onderwijs in het Nederlands*, 31, 19-32.

Van Braak, J., & Schrauwen, W. (2001). Werken aan beleidsplannen voor taal op school: een terreinverkenning. *Informatie Vernieuwing Onderwijs*, 22 (84), 5-13.

Wubbels, T. Het Nieuwe Leren. Redactionele inleiding bij de discussie. *Pedagogische Studiën*, 2006, 83, 74-99.

adres
Lange Voorhout 19
Postbus 10595
2501 hn Den Haag
Nederland

telefoon
+ 31 70 346 95 48

fax
+ 31 70 365 98 18

e-mail
info@taalunie.org

internet
www.taalunieversum.org